

ERDÉLY

HONISMERTETŐ FOLYÓIRAT

XVIII. évfolyam

7—8. szám.

1909.

(211—212. sz.)

AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET

ÉRTESÍTŐJE

Főszerkesztő:
Szádeczky Lajos dr.

Felelős szerkesztő:
M. Kovács Géza.

KIADJA AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET.

TARTALOM: Sz. L.: Népies művészetünk. — Katona Zsigmond útinaplója. — Szádeczky Lajos: Bodonkúti menyezet-képek (3 képpel). — Losonczy János: Tíz nap a Bihar-hegységben (3 képpel). — A Szent János-kút (3 képpel). — Könyvesház. — Egyesületi élet. — Különfélék. — Dr. Herrmann Antal: Turista ötletek.

Előfizetési ára 10 korona
Megjelenik évenként hatszor

Az E. K. E. rendes tagjai tag-
díjuk fejében ingyen kapják

Tagdíj 6 korona.

KOLOZSVÁR

Szent Bonaventura könyvnyomda

1909

Magyar védőtábla!

SÁRGA KRISTÓF UTÓDAI

FEHÉRNEMŰ, VÁSZON ÉS SZŐNYEG NAGY RAKTÁRA

KOLOZSVÁRT,
Deák F.-u. 3. sz.
Telefon-szám 567

Hazai árak!

Rendkívül jutányos ár és nagy választékban kapható hazai árak:

Késmárki asztalnemű, vászon, törülköző és zsebkendő.
Sepsiszentgyörgyi szőttes és férfi ruhaszövet.

Magyar gyártmányu gallér, kézelő, nyakkendő, nap- és esőernyő. Helybeli készítményű paplan, matrac és bármilyen kivitelű fehérenemű.

Nagynyedi harisnyák.
Rózsahégyi Chiffon és mindenféle pamutvásznak.
Torontáli futószőnyegek, ágy- és asztalterítők.
Besztercebányai pokrócok.
Brassói poszfőzőnyeg.

— Az őszi és téli idényre —

a j á n l

NEUMANN M.

cs. és kir. udvari szállító

Kolozsvárt, Mátyás király-tér.

Őszi és téli-öltönyöket,
Smoking- és Salon-öltönyöket,
Turista-öltönyöket,
Turista-körgallérokat,
Eső- és utazó-köpenyeket,
Városi- és utazó-bundák, lábzsákok
a legszebb és legcélszerűbb kivitelben.

Nagy választék gyermek- és fiú-öltönyökben.

Minták és képes árjegyzékek kívánatra ingyen és bérmentve.
Megrendelésknél elegendő mértéknek egy régi öltöny beküldése.
Gyermekruhák rendelésénél elegendő, ha a gyermek korát, a kívánt minőségét, anyagát, színét és árt velem közlik.

Az általánosan kedvelt és kitűnő minőségű világos és maláta monostori

„CZELL SÖR“

kapható: Fuhrmann Károly, Haraszthy Jenő, Hirschfeld Sándor, Papp Jenő, Szele Márton uraknál, valamint a helybeli összes csemege és italmérési üzletekben.

A palackos sörünk a következő címkével van ellátva:

CSAK AKKOR „MONOSTORI CZELL SÖR“
EREDETI

HA A DUGÓN
CZELL FRIGYES ÉS FIAI BE
SÖRFÖZDÉJE KOLOZSVÁRT ÉGETVE VAN

Ezen palack 06 sört tartalmaz és nem tévesztendő össze a forgalomban levő kisebb palackokkal.

CZELL FRIGYES ÉS FIAI SÖRFÖZDÉJE, KOLOZSVÁRT.

KÉRJÜNK E. K. E. GYUJTÓT!

E. K. E. gyűjtő megrendelhető az *Unió* magyar általános gyűjtőgyár részvénytársulatnál, Budafok. 5" az E. K. E. javára.

A MAGYAR JELZÁLOG-HITELBANK

Kolozsvári képviselet (Jókai-utca
2. szám gróf Rhédei-ház I. emelet)

azon célra létesült, hogy igazgatósága az erdélyi részekben
földbirtokra és a nagyobb városokban fekvő házakra

legolcsóbb törlesztéses kölcsönöket
nyújtson.

Kölcsönök 15 évtől 65 évig terjedő törlesztésre

4% - OS

záloglevelekben adatnak.

A jelzálogul felajánlott erdélyrészi ingatlanok érté-
kére s a megszavazandó kölcsön összegére nézve

az Erdélyi Gazdasági-Egylet

bizalmi férfiai adnak véleményt s ezúton a helyi viszonyok
alapos ismerete folytán az intézeti szabályok szerint adható

legmagasabb összegű kölcsönök szavaztatnak meg.

✻ TELEFON-SZÁM 27. ✻

Ajánlva a Vallás- és közoktatásügyi miniszterium által!

Számos elismerés!

Zwörner B. állatkitömő preparatoriuma

■ Kolozsvárt, Rózsa-utca 7. szám. ■

Az állatok lehetőleg friss állapotban és nyúzatlanul küldendők be. Meg kell jelölni, hogy
a preparálás milyen alakra történjék; nagyobb emlősök kizsigerelendők. — Csomagolásért
csakis saját költségemet számítom fel. — Gondos, művészi preparáció, természetihű kivitel,
látványos munka, jutányos árak!

Hirlapirodalom.

Válság előtt áll Magyarország. A ránk következő évnegyed oly eseményterhes korszakot nyit meg előttünk, hogy intelligens ember valóban nem lehet el újság nélkül. Legmelegebben ajánljuk azért t. olvasóink figyelmébe a *Pesti Hirlapot*, mint azt a napilapot, melyet egyenlő érdeklődéssel olvashat mindenki, mert minden pártpolitikai irányzat nélkül lévén szerkesztve, csak egy célt ismer: az ország és a nagy világ minden érdekes eseményéről leggyorsabban és legkimerítőbben értesíteni közönségét. Ezt a célt eddig is a legteljesebb mértékben elérte; mert a *Pesti Hirlap* ma tagadhatatlanul első és legnagyobb terjedelmű napilapunk, mely egész esztendőn napról-napra 8—16 oldallal többet ad, mint más napilapok. Azonkívül *nagy képes naptárt* ad ajándéku minden előfizetőjének, akik *féláron* rendelhetik meg a *Divat-Salon* című, elsőrendű divatlapot is. A Pesti Hirlap nagy képes naptárát — gazdag tartalommal és 40 oldal képpel — már az *októberi előfizetéssel kell biztosítani*, mert aki csak novemberre vagy decemberre (egy-egy óra) fizet elő, az nem kapja ajándéku ezt a diszes albumot; hanem az állandó előfizetőkön kívül csak azok az *új előfizetők*, akik *negyedévre egyszerre* küldik be az igazán jutányos előfizetési árt. A Pesti Hirlap előfizetési ára: egy óra 2 kor. 40 fillér, 2 óra 4 kor. 80 fillér, negyedévre 7 korona. A *Divat-Salonnal* együtt negyedévre 9 korona. Az előfizetés legcélszerűbben posta-utalvánnyal küldhető a *Pesti Hirlap* kiadóhivatala címére: Budapest, Váci-körut 78.

A divat. A nyári viseletről már sokat beszélünk; ujat ezen a téren, amikor már küszöbön a vén asszonyok nyara úgy se igen tudnánk mondani, inkább mi is az őszre jövendölünk s annak a divatjára nézve tanácsolunk, különösen a kabátot s a kalapot illetőleg, mint amire legelőször van szükség. Az útmutatást erre nézve is természetesen Párisból kapjuk.

Az újformájú kabátok jellegét megtaláljuk a derékon alól levő hozzá szabott, vagy hozzá toldott részek hosszúságában.

Az eddigi kalapdivatot Párisból száműzték és a kis kalapok divatját jelzik bárha egyelőre még csak szórványosan. Leginkább a tokformát kedvelik, amelynek egy része betevő, vagyis kissé a homlokot árnyékolja, a másika reneszanszstílusú és a homlokon kívül viselik; ezeket bársonnyal vagy prém-mel díszítik. A nagy kalapokat természetesen még nem száműzhették teljesen hiszen annyira kedveltek voltak mindig és most is készítik moarébból, bársonyból, síma és kockás selyemből s ezek kissé háttérbe szorítják a nemezformákat.

A *Divat Újság* minden hónapban kétszer jelenik meg. Előfizetési ára nagyon olcsó: *negyedévre* postán való szétküldéssel, *két korona husz fillér*. Előfizetni legcélszerűbben a kiadóhivalba intézett postautalvánnyal lehet. A *Divat Újság* kiadóhivatala Budapesten, VIII. Röck Szilárd-utca 4. számú háiban van.

UJ DROGÉRIA

Kolozsvár, Deák Ferenc-utca 8. sz.

Ajánlok versenyáron: Állatgyógyászati-, betegápolási- és háztartási cikkeket. Angol és francia illat- és pipere-cikkeket. Rum- és likör-esszenciákat. Brandoló-, tarso- és Kerbschnitt munkákhoz mintázott falapokat, tüket és kellékeket.

Dubiniewicz Oszkár, droguista.

ERDÉLY

HONISMERTETŐ FOLYÓIRAT.

1. szám
1892.

KIADJA AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET.

211—212. sz.
1909.

Népies művészetünk.

rohanó idővel csakhamar multtá válik a jelen és jellenné a jövő. De nemcsak az idő rohan; az emberek is változnak, a szokások átalakúlnak. Főkép most a gőz és villany, az automobil s nemsokára tán a repülőgép korszakában. A ma nem a tegnap többé s más világ lép a letűnő helyébe. — A rohamos átalakulás nem hagyja érintetlenül a népeletet sem. Egy emberöltővel ezelőtt nem volt ritka az olyan falusi ember, a ki nem lépte át faluja határát. Ma úgy jár-kegel népünk Amerikába, mintha ez a szomszédban lenne.

Mindez nagy változást idéz elő a nép lelki világában, háztartásában, viseletében, egész életviszonyában. Vele jár ez a haladás törvényével, a fejlődés természetével s ezzel számolnunk kell.

A letűnő és átalakuló népeletből meg kell mentenünk azt, ami népünk kulturáját leginkább jelképezi. Ez egyik feladata egyesületünknek és muzeumunknak.

Erdély a népművészetnek mondhatni klasszikus hazája. Kalotaszeg az ő varrottásaival, fafaragászatával, a Székelyföld himzéseivel, sajtáságos építészetével méltán örvend kiváló hírnévnek. Mennyi művészi érzék, milyen magas népműveltség tükröződik vissza a nép ruházata, háza, temploma, temetője, diszitése egyes alkatrészeiről.

Korunk feladata ezeket tanulmány tárgyává tenni és a szemmel látható átalakulás özönéből megmenteni a múltak kulturális alkotásaiból a legtanulságosabbakat.

Felismerték ennek szükséges voltát és jelentőségét immár nálunk is. Tudományos társulatok, muzeumok és egyesek buzgósa jelentékeny eredményeket ért el és anyagot gyűjtött eddigelé is össze. De ez mind nem elég.

Fejleszteni kell az érzéket ez iránt a nép körében is. Ne csak

a szakavatott tudósok és gyűjtők, de a nép között élő intelligens emberek: birtokosok papok, tanítók, jegyzők szenteljenek figyelmet és gondot a népművészet ápolására s a régi, részben kivesző kulturális alkotások fentartására, megmentésére.

Minden lerombolt, vagy átalakított templommal egy-egy gócpontja múlik el a népművészet tárházainak. Egy lebontott régi fahíd (mint a tordai), egy elkorhadó sok százados székely kapu (mint pl. a mikházai kolostoré) olyan beszédes emlékei a múlt kulturájának, melyek megmentése országos közérdek. Kisebb műtárgyak elpusztulása is nemzeti veszteség.

Nem ajánlhatjuk azért eléggé honfitársaink figyelmébe a népművészet mindennemű alkotásainak megőrzését, fentartását, gondozását. A mi veszendőbe menendő: szerezzék meg, küldjék be az Erdélyi Kárpát Egyesület muzeumába. A mi csekélységnek látszik is jelenben, nagy értékűvé válhatik a jövőben.

Az idő rohan s mindent átalakít. Mentsünk meg a multak emlékeiből mennél többet a jövőendő kor számára.

Sz. L.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
Katona Zsigmond útinaplója.

1789—1790.

(Második közlemény.)

Minekutánna egy hintót két jó barna lóval 60 r. frtban *Regensburgig* megalkudtunk volna Leopoldstatban gróf *Rhédey Ádám* úrfival és *Vásárhelyi József* úrral, ki a grófnak hoffimestere gyanánt volt, és egy szolgálval délután három óra tájban megindultam. Az passusomat nem kaphattam kezemhez, kijött volt ugyan már az engedelem, hogy a menetelem megengedődik, és a taxáját is letettem volt a 3 r. frotot, de nem purizálták volt meg. Hogy azért gr. *Rhédey Ádámtól* el ne maradjak, én bizony a passusomat ott hagytam, s magam passus nélkül elindultam, az reverzalisomat leirva gr. *Rhédei Jánosnál* hagytam és megkértem, hogy mikor a passusom kijön, azt adja bé, a passusomat pedig postán küldje *Göttingában* utánam.

Amint mentünk, *Schönbrunnon* felyül nemsokára elkezdődik az az erdő, melyet ő Felsege egy ölös kőfállal kerítettett bé, és mind öszve 20000 wienner klafter, azaz öt német mérföld. Ez teli van mindenféle vaddal, még vad-disznó is benne igen sok van, de nem igen vadak, mert az *Schuttra* előjönnek. Az erdő egyenesen vágott útakkal hajtásokra van osztva, a hova a vadászat alkalmatosságával az puskásokat elállítják.

Az erdők már erre mindenütt fenyvesek kezdenek lenni, tölgy-, cser-, vagy bikfát ujságúl sem lát az ember az tér-földön, s mind fenyves.

Háltunk *Abstettenben* egy igen csekély fogadóban.

8-a.

Ebédre érkezünk *Sant-Pölten* nevű kis városban, mely olyan forma várral van körülkerítve, mint az kolozsvári, csakhogy alacsonyabb. Püspöki lakóhely, capitulum is vagyon benne.

Mölkre érkezünk 5 órakor délután, ez kisebb város *Sant-Pöltennél* a Duna parton. E felett a város felett a Duna partján vagyon egy köszikla, mely mint valamely promontorium, a Dunára bényulik, erre vagyon az benedictinusoknak egy dicsőséges klastromok építve. Melyis erre formára *Carolus VI.* római császár által proelatus *Berthold* inspekciója alatt 1718-ban építetett. Midőn a tornyát az klastrom közepén levő templomnak építették volna, az pallértől kérdezte *Berthold*, ha nem lehetne-é még cifrábban csinálni, felelt a pallér: „cifrábban csinálhatom, de megbirja-é az fundamentom osztán, vagy nem, nem tudom? Csakhamar akkor le is omlott, és a kastélynak is egyrészt odanyomta. Ebbeli bújában *Berthold* meg is holt. Az torony pedig és az klastromnak leomlott része akkor újonnan mindjárt felépítettet.

A klastrom igen nagy, két contignatios, teli vendégszobákkal. Ekkor is valami apácák, más asszonyságok voltak itten szállva, kik *Mária-hilfre* mentenek búcsúra.

Az templom belől mind salzburgi márványkő oszlopokkal van megépítve és kilenc oltárral megékesítve. Az klastromban vagyon egy theatrum is, melyen komédiát szoktanak volt játszadozni.

A klastromban láttam az házakat és ágyakat, melyekben az szentséges pápa és Ő felsége háltanak.

A bibliothécának az formája igen szép, mind rakott munka és a bécsi-nél az formája inkább tetszik. Az könyvek kétfelé vannak: az nyomtatottak külön és manusscriptumok megént külön, mindössze valami 38 ezer darab. Az manusscriptumok többnyire deákok, 9., 10., 11. százból valók, az classicusok többnyire itten mind megvannak.

Van schazkammerek is és Naturalienkabinet, de az idő rövidsége miatt nem láthattam.

Az kertjek is szép, de nevezetesen az sróff formán meccett ciprus fák tetszettenek nékem erősen.

N. B. Az egész alkalmatosságok nekik úgy vagyon készítve, hogy abból kitetszik az ő hospitalitássok. Most actu csak 14-en voltak benedictinusok.

9-a.

Reggel *Neumarknál* az . . . vize a hidat elhordta, és hajón kellett általmenni, pedig gázolni is lehetett volna, mert már megapadt volt, mégis 25 garast húztak az hunzfut németek.

Csak olyan az német emberség.

N.B. Ritka párját látni az austriai bigott parasztaknak. Mikor *Mária-hilfről* bucsúrúl jöttek, még az úton is mind énekelve processióval jöttek. Már vasárnap mise nélkül az landkocsis se indulna meg. Mikor innep nap volt, hogy ne tudhassák, kik vagyunk, és mitsoda vallásúak, magunk is mindig elmentünk az templomban.

Pénteken az ember *Austriában* s szombatn húst bajosan eszik, mert az reformátusnak sem örömet főznek, annyival inkább, hogy egyszersmind húst is, böjt eleséget is főzzen, azaz halat az hús közt, nem cselekszi. Hanem ha csakugyan meg kell lenni, csupa zsiros ételeket inkább készít s húst.

Ezen a napon tanúltam meg, hogy az *Fichte* az *Weisstanneval* egy, és arról lehet megismerni, hogy az levelei és ágai nem szakállások, mint az

Roth tannenak. Az Schvarz-tanné pedig vagy Fére kékes vagy inkább ten-gerzöld levelű szokott lenni, az ágai nem olyan tövissesek, mint a többinek, hanem simák, de a levelei sokkal hosszabbak. Az Weiss és Roth-tanné két esztendőre érleli meg a magvát és akkor repíti el, az Fére pedig vagy Schvarz-tanné pedig minden esztendőben ősszel felé vagy nyáron is. Így kell tehát szedni, hogy üres és mag nélküli való koszorúkat ne szedjen az ember, az jövősről megismerjük mindég, hogy az Weiss és Roth-tannénak a gyümölcs-e esztendő, vagy két esztendő-e? Mert ha az koszorú felyül az ág vége felé még három jövős vagy, azt az ágat is, melyen a koszorú van, oda számlálván, akkor harmadik esztendőben fordult már az gyümölcs, és megért, tehát ekkor nem kell az ősz t várni, hanem az harmadik esztendőnek elein azaz tavasszal le kell szedni.

Az Férének második esztendőben lehet szedni az magvát, mert megért.

Az veres és fehér-fenyő az legmagasabb és hidegebb helyeket szereti, az Fére pedig akárhol homokos helyen megerem.

Azt is tanultam, hogy az erdőt sohasem kell nyesni, mert ha egyszer felveszi magát, magától lehullatja az apró ágait.

Ens szép kis város magas helyen, és kerítéssel, itten háltunk. A házak fedele itten nem látszik, az kőfal magosan fel van vive és a kőfal háta megett, az épületnek az közepén öszve megyen az fedél, mint egy V. Ez a városnak igen nagy diszt ad. Az piatzán két szép szökőkút vagy és a közepén egy vigyázó torony ilyen felyül való irással:

Cepit ut oblatas sibi Maximilianus honores
Imperii hoc Anesi surgere jussit opus.
Cinthius ad quartum supra cum verteret annum
Suscepta finis grata laboris erat.
Aspicis exiguam nec magni nominis urbem
Quam tamen aeternus curat amatque Deus
Haec de Laureacio reliquae his Marcis in oris
Cum luce Christi nomen professus erat.
1722 renovatus.

10-a.

Linczen ebédre szállottunk az *Ágyú* címerű vendégfogadóban, ki is egy igen emberséges ember, Bécsben kellner volt 8 esztendeig. Nem is taxált az ebédért, pedig maga elment velünk az várba az residentiában (ez igen alávaló semmi elpusztult portéka), az országházban, a hova az austriai statusok gyülekeznek ez is régi módi, nagy kongó, füstös palota. Ennek az gangján vagy az az híres Turnier-Spiel gipsből szépen a stakaturára felcsinálva. Sok fabrikák, kivált karton fabrikák vannak itt az városon kívül. *Passau* felé az út mellett a Duna partján most tükör fabrika is készül. Az város szépetske, az házak mind olyan olasz fedelű formák mint *Ensben*.¹

Ettől a gazdától tanultam az *Klé* t. i. lóhere vetésnek a módját. Mivel itten a föld sohasem nyugszik, tehát, hogy mégis használhassák, így bannak véllé. Első esztendőben bévetik búzával, mikor azt learatták, téli retekkel vagy valamivel egyébbel is, a mi még télíg megérhetik, bévetik. Más esztendőben pedig árpával, vagy zabbal, és akkor az Klének is a magvát közben teszik, s úgy vetik el a kettőt egyszersmind. Ebben az esztendőben az Klé, minek-

¹ NB. Lincen és Ausztriában többnyire mindenütt az fejrénépek csorbák, elől fogak nincsen, melynek a cucel az oka. (Az az gyermek korokban valami édességet kötnek rongyban és azt adják a gyermek kezében, hogy elhalgattassák.) Ez miatt az fogok az gyermekeknek mind megkékül, és elvész.

utánna már szinte learatták az árpát, vagy zabot, kikél, de nagyot nem igen nő, ha nő is, későre, csak mint valami sarjú, melyet ők mégis valahogy csak learatnak, és vagy szénává csinálják, vagy pedig csak úgy zölden tarboncán hazaviszik, és esténként a marhák eleiben teszik. De már az következendő esztendőben az Klé annyira kezd nőni tavasszal mindjárt, hogy abban az esztendőben nemcsak szénát, de sarjút is csinálnak, többnyire kétszer is belöle. Már ez az esztendő nyugtató esztendőjek az szántóföldeknek, mert ekkor ezen őszig nem áskálják őket. A magvát pedig úgy veszik, hogy vagy mindjárt tavasszal meghadja egy részét, hogy felmagazzék, vagy pedig jó korátskán azt az részét, melyből magot akar venni, lekaszálja, hogy ősszelig magozzék és érhessen is meg, ekkor learatják és sujokkal, mint az kendert, kiverik; arra vigyáznak, hogy nagyon őszve ne roncsolják, hanem az mi az magván kívül széna marad, az marha eliben lehessen tenni ételül.

Ittam itten gyümölcsbort is, 4 esztendőt. Hogy itt szőlő az hidegség miatt nem terem, tehát az vad gyümölcsöt és a szelidet is (melyeket igen természetek), mint az ecetnek valót nálunk, úgy törik meg, kisajtolják és borrá csinálják. De csak hadd maradjon az sógornak az ilyen bor, nem kell véle az emberséges magyar gyomrot bosszantani, mivel mind színe, mind ize igen kedvetlen. Iczéje 4 kr.

Az marhatartás, kivált az ökor és lótarás nagyon divatjában vagyon.

Az eddig bennünket hozott kocsisunk, ki ensi volt, eladott másnak, kinek ugyancsak két lova volt, de szürke, és üveges hintója.

NB. Ezek a két lóval, pedig három nagy kufferünk s párnaszékünk volt, olyan jól vittének, hogy Erdélybe 4 sem vitt volna úgy el.

Efferdingre érkezünk hálásra.

NB. Itt láttam, hogy csinálják vagy inkább reparálják az utat. Az nagy termés köveket mind apróra tördelik csákányokkal, mind az alma, akkorára, és avval teríti felyül bé az rakott utat. Ez eleintén valami egy holnapig darabosotksás, de ha osztán törödni kezd, igen jó egyenes és sárt nem csinál.

11-a.

Puerbachon ebédeltünk az Bányba az postaház mellett, jó fogadó. Ezt a falut bírja gróf *Battyány Ádám* az generális, de az hely nem nagy. Ekkor ment itten keresztül az passauai püspök, aki most Fürst lett, és annak megköszönésére volt Bécsben a császárnál.

Valami egy fertály orányira előtte mindenütt staphéta ment, az ki az postákat kiállítsa; maga utána egyes hintóban, két lóval, egy jégere ült az hátulsó bakján, az hofstátja valami fél óra mulva jött utána két hintóval, ezek között volt egy kanonicus is, mindnyájan ebben az fogadóban ettenek.

Minket is itten igen felségesen acceptáltak, igen nagy embereknek is tartottanak, mert mind azt emlegették, hogy *gr. Hadikhoz* is volt nekik szerentsijek, és minket is láttatott egy gradusba tenni *Hadikkal*, amint az asztallából lehetett itélni. Fizettünk is érte egy császár aranyot, de nem volt ez sok, sőt kevés az ebédhez képest, mert valósággal hercegi módon volt.

Estve felé *Sighardingban* megállapodván, láttuk az gróf *Tattenbach* residentiáját, melyen mind látszik az helye az golyóbisoknak, melyekkel az hét esztendő háborúban megtisztelték az huszárok. A falut is maga bírja.

S. Hardingba érkezünk hálásra, meglehetősen kis város. Ez már az Innfirtelnek utolsó helysége. *Sicharding* az első és az hét esztendő háborútól fogva az austriai linea, mivel akkor szakadott oda Baviától, addig a linea *Sichardingnál* volt.

Reggel, mikor az lineára jöttünk, az passust előkérlik, mely ilyen formán volt stilizálva: *Comes Rhédey cum famulicio*, s kérdi az commissarius, hogy

hát az *Vásárhelyi* és az én neven mért nincs benne, csak a grófé és a szolgálé van benne? De a németre rátámadtunk és azt mondtuk, hogy nem tud deákul, mert az famulicium nem egy szolgát teszen, hanem mindazokat, valakik az gróf mellett vannak és kísérik, u. m. Hofmeisterit, Sprachmeisterit és cselédeit. Így convincálván az németet, mindjárt elszabadultunk. Megijedtem volt, hogy passusom nem lévén, biz itt marasztalnak.

Az *Inn* vizén által menvén egy hosszú hidon, érkezünk az baváriai lineára, itt hogy ne visitáljanak, az ládáinkat lepecsételtettük.

Szemembe akadott Baváriában *legelsöbben* az katonák csinos és compendios öltözetek, az kaputjok az lajblíhoz van varrva és mind begombolva, de az ilyen télen hidegtske lehet, az hajuk hátúl mind fel van csomóban kötve.

Másodszor az baváriai asszony öltözete, kurta szoknyába, mely csak térdig ér és az szoknyája az háta közepire fel van kötve, egészen minden asszonyi formájából kivesszi, úgy hogy messzire bajos az férfítól megkülönböztetni.

Harmadszor: Minden falunak itt a szélén kapuja van, az határon a faluk pedig szörnyű sűrűn vannak és így örökre kell a sok kaput nyitogatni.

Negyedszer: A sok koldús egymást éri, az szántó ember az szántást elhagyja, az úton menő, akármitsoda cifra, megtámadja az embert, s szalad utána, de kivált az gyermekek, egy fertályig is szinte nyargal a kocsi mellett.

Ötödször: Itten az szarvasmarha mind röth, vagy fekete fehérrel, tarka, kicsiny szarvú. A sertésnek is az hátulja ilyen röth, az vállá pedig és feje kesely.

Hatodszor: Felettebb való itten is, valamint Austriában az bigottság, minden háznak oldalán szentet lát az ember és hol az tűzoltásnak, kelnereknek a patronusát, Juliánust, hol másokat. Ugy hogy hasonlók az régi pogányokhoz, a kik minden dolognak különös istenét hitték és tisztelték, ezek is minden jónak, vagy rossznak szentet költöttek és ennek a dolognak könynyebben leendő elnyerésére azt a szentet imádják, mint közbenjárót. A nagy bigottság arra vitte, hogy a harang-kávára is ráteszik J. N. R. Judeorum, a mi a keresztfán szokott lenni a feszület felett.

N. B. Itt a harangot kávéra kötik szíjával, s úgy teszik a nyakában, nem mint nállunk.

Hetedszer: Itten az szántások szörnyen csudállatosak, mind ormóra szántják a földet. Négy, öt, legfeljebb hat barázdánál többet nem szántanak egy darabba, hanem azokat egymásra ormósan fordítják, és nagy árkot hagynak közötté.

Vilshofenben ebédeltünk.

N. B. Rendesek itten már, ha valamire való falutska, s kivált vásáros hely (Marktflecken) várkapuja van, a melyen bé kell menni, többnyire pedig vára is. Utzái mind flaszterezettek, noha néhol jobb volna a n lkül, mint avval. A házok belől a faluban szépek, két három contignátiosok, mint akár... hely városban nállunk.

Itten planitiesre kaptunk, mely *Regenspurigig* tart.

Már itten igen szép kezd lenni Bavária. A határok nagyok, termékenyek, szép térség mindenütt, helyen-helyen egy kis fenyves erdők, úgy, hogy éppen úgy lehet ezt képzelní, mint Magyarországon az Érmejekit. Láthatni itten az mezőn egész csordákat, méneseket legelni, melyet Austriában sehol sem lát. Nékem felettebb igen megtetszett, épen mintha Magyarországon jártam volna, olybé képzeltem. Már itten a faluk ritkábbak, de nagyobbak is. Az emberek korhelebbek, nem olyan munkások. Nem lehet hát a magyar-nak korhelységét csudálni, mert azt nem az természet, hanem felettebb való bővség okozza.

A kutak mellett valami vizoltó edények vannak, mely nem egyébből áll, hanem egy kád forma hordó, melynek teteje valamivel keskenyebb az aljánál,

egy szántalpra csinált tengelyen áll, melyen, mint az harangot lógatni, s kiönteni lehet a benne való vizet, az szántalpon pedig a hová tetszik oda vinni.

Osterhofen. Itten az posta expeditionál háltunk, mert itt valóságos posta nincs, csak lóváltoztatás van.

Egy Schäßfel buzának az ára ekkor, mely valami 36 vékát teszen

Egy Schäßfel buza 12—15 frt.

árpa 6—8 frt.

zab 5¹/₂—6 frt.

Itt ittam baváriai bort, de igen rossz volt, közönségesebben austriait isznak itten is.

12-a.

Straszkirchen ebédeltünk. *Straubingba* háltunk az Sasban. Szép kis város, policzey, katonák is vannak benne. Igen sok és szép fejrénpe van ennek a városnak, de az öltözetek itt, valamint egész Baváriában, igen rút. Kurta, gyapottal töltött szoknyájok, ilyet kettőt is egymásra vesznek, és aztán szörnyű vastagok farban. Vállat viselnek, éppen olyat, mint a magyarok, csak hogy az váll igen keményen van megrakva halhájjal, és az vállától, mejétől, mint az kéreg messze áll, az váll alatt valami lajblí formát viselnek tüzdelt materiából, az mely tartójok igen csudálatos, mint az félhold olyan forma. Azt pedig a lajblíra is feltűzik innepnap váll nélkül is, ha gálázni akarnak.

Ekkor nap Schütz-tágja volt az városnak, vagy inkább Schiess-tág és az egész burgerség uniformában paradirozott az excercirozás után a piacon.

A katona lovas tiszték mind sisakot, vagy Pickelhaubét viselnek itten, és igen szépen áll nekik.

NB. Magok az épületek régi formák.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

13-a.

Délután 2 óraker érkezünk *Regensburgban*. Szállottunk az Három Sisakhoz; zu denen drei Helmen. Az úti porból kicsinosítván magunkat, 5 óraker teatrumban mentünk, mely tartatik a Turn- és Taxis residentiájának egyik részében. Szépen játszottak, sokan is voltak, de az teatrum keveset ér formájára nézve. Ezen a nap estve voltam parfüm pomádét venni az Steinschleifer mellett való boltban.

14-a.

Reggel kávézni voltunk az kávéházban és itt nem tört kávét, hanem öntött kávét ittunk, a honnan az színe olyan vékony s világos volt, de az ereje mégis megvolt. A biliárd itt is, és közönségesen ezen az úton mindenütt rossz, melynek az oka, hogy óra számra játszódnak, és úgyis kevesen, egy óra egy-egy garas. Veres kék és sárga golyóbis sehol sincs, hanem az veres és kék helyett fejr, de valamivel kisebb golyóbisok vannak, az sárga golyóbis helyett is fejr van, de az már legkisebb, arról esmérshetik meg; az tákók végei pedig szörnyű buták és vastagok.

Ez nap voltunk az vár körül sétálni és az várost kritizálni; elég nagy, de szörnyű régi módí, az épületek is mind régi és füstösök, az város katonái pedig igen csunyak.

Az Dunán való hídát is ezen a napon megnéztük, de valósággal ugyan kemény híd, mind faragott köből áll . . . oszlopon, vagy árkusokon, . . . lépés az hossza. Egyébbáránt nintsen az hidban semmi különös mesterség, az hidnak erőssége áll inkább az gátokban, mely vagy az oszlopok körül,

hogyan az víz az oszlopokat ne rongthassa. Ezeket az gátokat a víz mikor megárad, hamar megbonthatja, innen azt tartom szörnyű kölcségben esik ennek az hidnak conservatiója.

Itten láttunk egy bakot, vagy czövekverő maschinát, mellyel az apróbb czövekeket verik. Ezen a maschinán az bakot egy ember húzza fel, ki egy nagy kerékben jár. Az egész maschine hidon áll és a vizen, a hova tetszik, oda lehet vinni.

Láttam itten egy nagy fűrész-malmot, melyben öt fűrész van, az egyik azonkívül hogy fűrész, maga vonja fel a fűrészelni való gerendát, és az miatt lassabban nem fűrész a többinél; az több fűrészekhez csigákon tekerik fel az gerendákat.

Réz hámort, és lisztelő malmokat is láttam itten.

A Dunán sok hajókat láttam, mely mind rezet és . . . hozott Bécsből. Az rézzel való kereskedése legelső Bécsnek, ment az egész Németországra elhordják; az ezzel való kereskedést találta fel . . . és azután a császár magának átalvete. Itten helybe kereskedik véle . . . *Chur Bayeri Rath*, igen gazdag ember.

Sok idegen tiszteteket láttam itten verbungon; svecus, dánus, császári és prussus tiszteteket. Az utolsó egészen kitetszenek a többi között nemcsak köntössekre nézve, mely szederjés kaput, sárga lábli és nadrág, nagy kalap, fekete végű hosszú fejr toll-bokréta, hanem formájokra nézve is, mind martialis, barna szeg koros emberek. Mindég egy köntösben járnak és cifra-ság nélkül valók.

15-a.

Reggel voltunk az capitularis pápista templomban, mely áll 14 oszlop és annyi oltárral megrakva. Igen régi, gothiai architectura, a szebeni száz templomhoz sokat hasonlít, és az bécsi Szt. Istvánhoz, kivált szennyességére nézve. Az ablakai mind színes üvegekből van, melyekből apostolok, szentek, címerek és virágok vannak kiformalva.

Láttam az ober és unter Münster-Abtét, melyben mind nemes rend asszonyok vétetnek bé, de úgy, hogy ha szerentse találja, onnan férjhez is mehetnek.

16-a.

Voltam az benedictinusok klastromában elsőben a bibliothécában, mely két házból áll. Az egyik két contignatoria van, nyomtatott könyvekkel rakva, az másik ház 4 öl hosszú és 2 szélességű. Ebben vannak az nyomtatás feltalálásakor nyomtatott könyvek és manuscriptumok. De mind a két házat összevévén nem teszi a bibliothéca negyed részét az mölki benedictinusok bibliothécájának. Szépségre és ritkaságokra nézve is sokkal alább való.

Hanem bezzeg szép az mathematicum instrumentumok gyűjteményes háza. Itten lehet látni az híres, már megholt mechanicusnak, *Brandnernek* mindenféle instrumentumait, melyeket valaha készített, kettőn kívül. Itt láttam *Brandnernek* mind a hét instrumentumát, melyekkel az instrumentumok készítése alkalmatosságával, azoknak elosztásában élt. Physicum instrumentumokat is igen sokat láttam. Egy hollandus, másfél vagy talán csak 5 fertályos hosszúságú perspectivával láttam az napban 23 szeplőt, melyet distincte megolvashattam. Itten mindig observálnak. Ennek az directiója Münchenben vagyon az elector alatt, nemcsak itt pedig, hanem még Amerikában is vannak observatoria (!) melyeket osztán esztendőnként szoktak kiadni.

Láttam az eső-mérőt is. Egy négy szegletű tölcser van csinálva, melynek az teteje éppen egy fél schuch in quadrato, a mely eső ezen quadrat schuhba

belé esik, az tölcséren béményen egy edényben, minekutánna az eső elmult, egy cubik $\frac{1}{2}$ schuch beléöntik, és úgy mérik meg, hány linea vagy czolnyi volt az eső.

Van még itten egy rendes mesterség, egy barometrum forma, melynek felyül és alól két üveg golyóbisa van és czikornyásan menő üveg vékony csőn valami veres spiritus menyen az felsőből az alsóban, úgy hogy minden veres csepp között egy fehér vagyon. Ennek pedig nem egyéb az oka, hanem hogy az felső üvegben a mennyi csepp spiritus vagyon, meg annyi csepp helyet elfoglaló aër is vagyon és az egy cső a végén két csőre válik, az egyiken az aër, a másikon a spiritus menyen az csőben, a mint ezt sub figura . . . láthatni. Ez a spiritus az felső edényből az alsóba aláfolly és megint vissza mindaddig, mig utoljára az libriumot elveszti és az alsó üveg gomb az felsőn erőt vesz, de eltart közönségesen harmadfél óráig.

Ez a bibliothecarius igen emberséges ember, készít perspektivákat is, a kiknek tetszik és ha tetszik 20, lábnyi hosszúkat.

Egy kis conust láttunk, mely egy lyukas tángyérrel az hét originális színeket igen jól kiadja szivárvány formában.

Regensburgban igen rút szokás az, hogy a tanulóknak, ha meglehetősen tanúlnak, azzal jutalmaztatják meg, hogy egy olyan testimonium formát adnak róla, melynél fogva szabadon kuldülhat. Az efféle koldusoktól alig járhat az ember az utcán.

A cseh kancellárián levő consiliarius *Birckenstochtól* az consuleurhez és egyszersmind ulmai követhoz Gumpelczheimerhez attresem lévén, meglátogattam. Igen jó szívvel fogadott, az prussus követnek is, aki nálla volt, és két utazó svecus grófoknak, a kik ugyancsak nálla voltak, aufirolt. Másnap pedig az követ úr nékem az visitát visszaadta, mert az fogadóban meglátogatott.

Itten sokaknak láttam magyar nadrágot, kivált az jágereknek, de rútúl állott és a hozzávaló magyar csizma még rútábbúl.

(Folytatása következik.)

Bodonkúti menyezet-képek.

A kolozsmegyei Bodonkút községben a régi ref. templom helyébe a mult év folyamán új templomot építettek. Az új templom felavatása f. é. június 20-án történt Kenessey Béla ref. püspök, Herepei Gergely esperes, Sárkány Lajos és e sorok írója, mint e. m. gondnokok, számos ref. lelkész, tanító, kolozsmegyei urak és a vidék összesereglett magyar népe jelenlétében.

Ez a templom minket azért érdekel közelebbről, mert a régi templom díszes menyezet festményei az E. K. E. muzeumába kerültek s annak egyik főfő érdekességét alkotják. A Mátyás király szülőháza emeleti zárt folyosóján és üveges erkélyén vannak elhelyezve, két, 15 és 28 táblából álló mezőre osztva.

E menyezet-képek a régi magyar népies művészet igen szép alkotásai és emlékei. Növeli érdekességét az, hogy festőjét is ismerjük abban a *kolozsvári Asztalos Lőrincben*, akinek hasonló műveivel több kolozsmegyei falu templomában találkozunk. Ilyenek a nem rég lebontott kispetri templom kórusa, a nagypetri, sztánai, bánffihunyadi, magyarókereki, damosi, jákótelki, kiskapusi, daróczi, magyarbikali, farnosi, gyerővásárhelyi stb. templomok menyezet-festményei.¹

Ez a hírneves kolozsvári asztalos szász eredetű volt. Eredetileg *Umling* volt a neve; *Umlunk*-nak is írták, de ő többször elhagyván családi nevét, magát magyarosan (mint a mi menyezetünkön is) *Asztalos Szász Lőrincnek* nevezi.

Kolozsvár történetében említve van, hogy ott *Umling Lőrinc* 1759-ben az asztalos céhnek „bejáró mestere“ volt. (Jakab E. Kolozsvár tört. III. k. 269. l.)

Ő készítette 1765-ben a dési ref. templom művésziesen kifestett kórusát is, melynek felirata: „Magyar frátai Farkas Lajos élete kedves párjával, Bereszászi Zsuzsannával, kolozsvári idősb Asztalos *Umlunk* Lőrincsel csináltatuk 1765“.

Megjegyzendő, hogy *Umling Lőrincnek* hasonló nevű fia is atyja mesterségét folytatván, több helyt együtt dolgoztak s a kalotaszegi és a többi kolozsmegyei templomok 1740—80. közt készült menyezet és karfestményei többnyire a két *Umlingtól* valók. A bodonkúti festmények az idősebtől valók.

A bodonkúti (akkor még budai) menyezet képei kitűnnek finom rajzuk és izléses festésük által. A fekete, kék, piros, zöld színek uralkodnak, egyéb színek változatával. A rajzokban a virág-alak s ezek közt a *tulipán* sokféle formában stilizálva a túlnyomó, de van rózsza és még cserepes virág is. Néhány kocka állat-alakot ábrázol. Egy kockán mellét tépő *pelikán* van három fiával, másikon *daru madár*, lábával narancsot tartva, két kocka a paradicsomkert tiltott fáját ábrázolja, törzsére felkúszó kigyóval. Egy-két kocka szőlőgerezdeket és fürtöket s rajta fekete rigókat tüntet fel. Egyiken csillag és félhold. A symbolikus ábrázolások között azonban a legérdekesebb (ha művészileg nem is a legsikerültebb) az Isten mindentlátó hatalmát jelképező szem kép (Isten szeme) 8 ágú csillag közepében.

¹ Malonyai Dezső: A magyar nép művészete Kalotaszeg c. kötetében mutatóványképeket közöl belőlük.

E fatábla (deszka) festmények a régi templom menyezetét egészen beborították. Középen egymás mellett álló két kockán feliratok vannak. Az egyik elmondja a templom renováltatásának történetét, amiből megtudjuk, hogy a menyezet 1751-ben készült s hogy a fent említett hírneves kolozsvári asztalos készítette. A másik kockán a Zsoltárok könyvéből van három vers idézve.

Az első tábla felirata:

AZ MI ISTENÜNK TISZTE-
LETÉRE ÉPITTETETT SZENT
TEPLOM NÉMELY OMLA-
DOZÁSIBÓL RENOVALTAT-
VÁN MENYEZETIVEL ÉS KÉT
AJTAIVAL A **BUDAI ÉS DIOSI**
REF. EKLESIA KÖLTSÉGÉ-
VEL EDGYÜT IN ANNO 17
51 DIEBUS JULIJ **HUNADI SZ.**
MÁRTON PRÉDIKÁTOR **ÖR-**
MÉN LÁZÁR MIHÁLY CURA.
SÁRKÖZI ISTV. ÉS KIS FE-
RENTZ EGYHÁZFISÁGOK-
NAK IDEJEK BEN

ASZTALOS SZÁSZ LŐRINCZ
ÁLTAL.

A második tábla felirata:

PSAL. XLII. V. 3. MIKÉPEN
KIVÁNKOZIK A SZARVAS A
FOLYÓVIZEKRE, AKKÉPPEN
KIVÁNKOZIK AZ ÉN LELKEM
TE HOZZÁD ÉN ISTENEM,
MIT MONDVÁN: VAJON MI-
KOR MEHETEK EL, HOGY
BE MUTASSAM MAGAMAT
AZ ISTEN ELŐTT.

PSAL. XX. V. 10. MENNYEI
KIRÁLYUNK HALGASSON
MEG MINKET AZ NAPON,
MELLYBEN ÖTET SEGÍTSE-
GÜL HIVJUK.

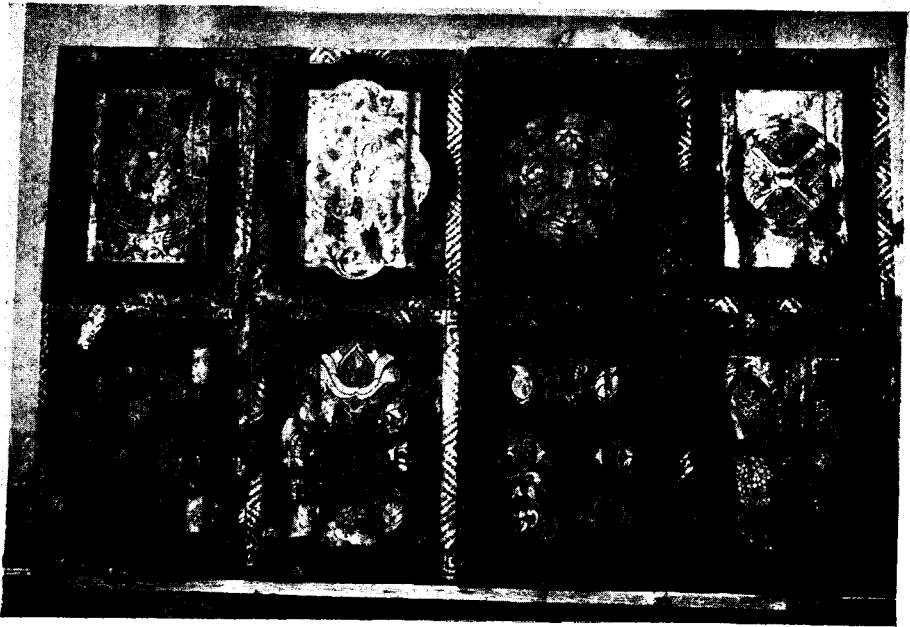
Az első felirat magyarázatául meg kell jegyeznem a következőket:

A mai *Bodonkút* falu neve 1750-ben *Buda* volt, teljes régi nevében *Burjános-Oláh-Buda*. Azért áll a felíraton a budai eklézsia. A másik megnevezett falu: *Diós*, Bodonkút közvetlen szomszédságában van (Kolozsvár felé.) Minthogy együtt építik a templomot s *Dióson is volt ref. eklézsia*, azt kell következtetnünk, hogy ez amannak leányegyháza volt. Sajnos — csak volt, mert Diós ma már tisztán oláh falu. Napjainkban Bodonkút a Dióson túli *Magyar-Macskással* együtt közösen tartott fenn egy lelkészséget; de pár évvel ezelőtt elváltak egymástól s mindkettő önálló külön egyházzá igyekezett szervezkedni. Ez ösztönözte a bodonkúti csekély számú magyarságot (m. e. 300 lélek, kétannyi oláh között) régi, omladozó templomuk újjá építésére, amit szerencsésen végre is hajtottak.

Megjegyzendő, hogy a *Bodonkút* nevet m. e. 30 évvel ezelőtt vette fel régi neve helyébe. Ugy hallottam, hogy Szász Domokos püspök keresztelte el Bodonkútnak a falu határában levő hasonló név (dülő? vagy kút?) után. Kolozsvár határában is volt 1708-ban egy „*Bodonkút*“ nevű dülő, a Kis-mező és Nádas között: körülbelül a mai Kővári-telep.¹

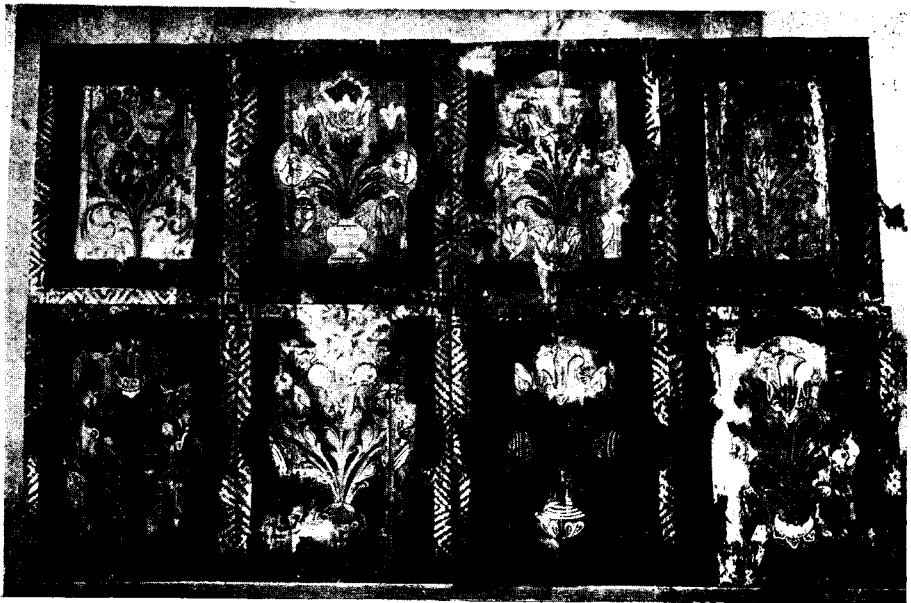
A mai Bodonkútnak régi neve a XVI. században *Burjános-Buda* vagy *Burjános-Oláh-Buda* volt. Innen való volt az a *Buday* család, melyből Kovácsóczy Farkas erdélyi főkancellár édesanyja, Buday Erzsébet származott. Az

¹ Jakab Elek Kolozsvár története III. k. 95. l.

Bodonkúti mennyezet-képek.

osztályos atyafiak 1579-ben megegyezvén, *Burjános-Oláh-Budát* Kovacsóczy és édesanyja kapták. Hozzá tartozott a birtokhoz *Diós és Kölesmező* is.¹
 A mai Bodonkútnak és a szomszédos Diósnak tehát a XVI. század végén a Báthoryak nagynevű főkancellárja *Kovacsóczy Farkas* volt a birto-

Bodonkúti mennyezet-képek.

¹ Ld. Kovacsóczy Farkas. Írta: Szádeczky Lajos (Tört. Életrajzok VII. k.) 69. 1.

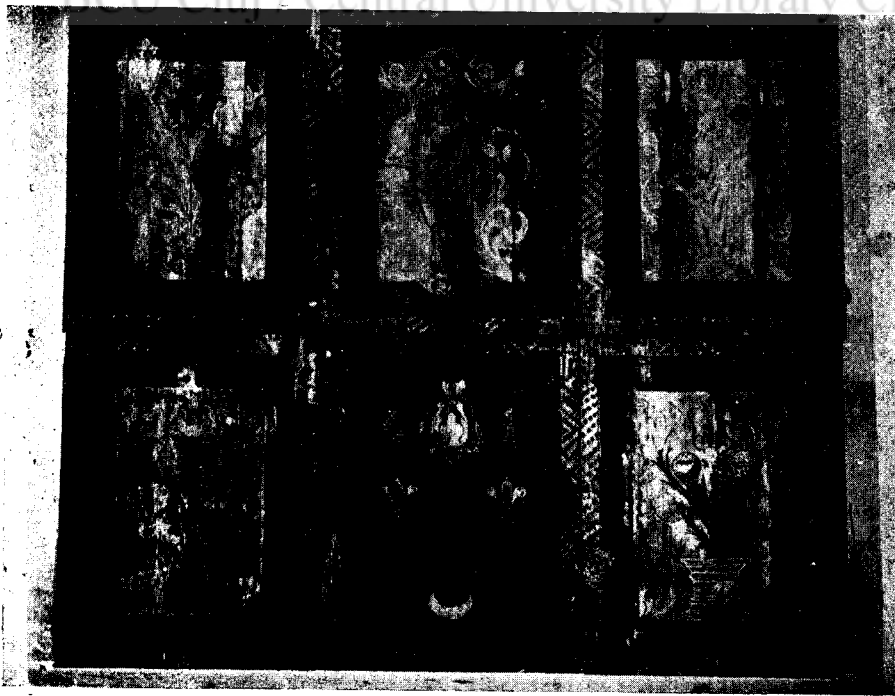
kosa. Nagyszű és nagybefolyású, kiváló műveltségű államférfiú, kit Báthory István lengyel király igen nagyra becsült s unokaöccse a kiskorú Báthory Zsigmond helyett egy ideig Erdély kormányzásával is megbízott, harmadmagával. Az eszelős Báthory Zsigmond úgy hálálta meg szolgálatait, hogy rokonai és főtanácsosai között 1594-ben Kovacsóczyt is kivégeztette.

Visszatérve Bodonkútra: az 1750-ben renovált régi templomban a bejáró főajtó kőoszlopai a régebbi építés idejéből maradtak fenn. Midőn két évvel ezelőtt a templomot megvizsgáltam, feltűnt ennek a portálénak csinos formája, viráglombos fejdísz, amely az olasz renaissance építészet nálunk látható XVI. sz. emlékeinek jellegét viselik magukon. Figyelmeztettem is az építést vezető gondnokot arra, hogy ezt a kőajtó-rámát gondosan megőrizték és illessék be az új templom falába, mint legrégebb templomunk egyetlen emlékét.

A megmentés (úgy-ahogy: megkurtítva) megtörtént s a két kőoszlopot beillesztették az új templom bejárata fölé, amely mint egy fülke rájája szinte kihívja a szemet és követeli, hogy valamit tegyenek is belé, ne tátongjon olyan üresen, hanem hirdesse is valamely felirattal, hogy ő az első, XVI. sz. templomnéptésnek egyetlen fennmaradt hírmondója.

Az emléktáblával megjelölést az új templom felavatásán indítványomra el is határoztuk. A felirat körülbelül annyiból fog állani, hogy a háromszori építést (a XVI. századit, az 1751. és 1908-ikit) hirdesse. Lehető rövidséggel, mert nincs ésszerűtlenebb dolog, mint hosszú, apró betűs felirat, melyet senki sem tud elolvasni, mint pl. a mi Mátyás királyunk szülőházán elhelyezett (elrettető példáulú méltán szolgálható!) tábla idéetlen felirat-halmaza.

Ez a két kőoszlop jellegzetes formájával hitelesen hirdeti, hogy a bodonkúti ref. templom eredetileg a XVI. század vége felé épült. Nem lehetetlen, sőt nagyon valószínű, hogy éppen Kovacsóczy Farkasnak, mint a hely földesurának, kit mint buzgó kálvinistát ismerünk, része van a templom építésében.

Bodonkúti menyezet-képek.

Minden esetre érdekes eset, hogy a bodonkúti, immár harmadszor újra épített templom mindenik korszakából hagyott ránk egy-egy kulturális korjelzőt: a XVI. századból egy renaissance ajtóparkányt, a XVIII. századból deszkára festett menyezet-képeket.

Meg kell még jegyeznem, hogy a legszebb kulturális emlék a nem rég lebontott templomban a szószerű felett álló faragott és kifestett korona volt. Olyan szép, könnyed, hajlékony abroncsokból, virágalakzatú díszítések-ből, hatszögletű, formás szegélyből állott ez a korona, alsó parkányán kifestett virágokkal és felírással, tetején kifaragott és festett fiait etető pelikánnal, hogy látása igazán lebilincselte a szemet.

Ezt a koronát is megszereztem a menyezet-képekkel együtt az E. K. E. múzeuma számára. De sajnos, nem sokára azt a szomorú értesítést kaptam, hogy a templom menyezete lebontásánál a gondatlan munkások egy gerendát ráejtettek és a pompás művészi alkotás ízzé-porrá tört. Legfőlebb darabjait fogjuk megkaphatni.

A bodonkúti menyezet-képek, mint egy kiveszőben lévő népies művészetnek képviselői, magukban is értékes tárgyai muzeumunknak. Van még egy társa: a kis-kedei (udvarhelym.) unit. templom menyezete és kórusa 1804-ből. A budapesti iparművészeti múzeumban megvan a maksai (háromszéki) és a mező-csáti (borsodi) a XVI. századból. Budapestre került a remek és igen régi (XV. sz.) gógánváraljai kifestett templomi menyezet is, Kisküküllőből. A Kolozsvár és Segesvár vidéki templomokban még néhány szép példány dacol az idő romboló hatalmával. Nemsokára talán csak a múzeumok példányai fogják hirdetni, hogy ilyen is volt.

Igyekezünk fentartani és megbecsülni, ami még megmenthető. ¹

Szádeczky Lajos.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

¹ A bánfihunyadi ref. templom újabb menyezet-festményei rokonjellegűek a bodonkútiával. Világosabb színekben van tartva és épebb, de kevésbé művészi. Az ifjabb *Umling* munkája 1780-ból.

Megjegyzendő, hogy a templom nyugati részének menyezete alacsonyabb és ez 1705-ből való. Rajzai primitívek, de gondos kivitelűek.

A templom keleti része a régi kath. templom szentélyéből van átalakítva. De ennek menyezete újabb, mint a másik: az 1705-iki toldalék, de nagyobb részé.

A kockákon többnyire virág-alakok vannak, de van *teve*, *páva*, *szirén*, *tigris* alak is, felírással, ami a primitív rajzok mellett nem volt fölösleges. Van egy csodamadár: a *kétfejű sas* is, koronával; ez már felírás nélkül.

Az újabb menyezet felírata két táblán a következő:

Ánno 1780. Gyalai K. István predikátorságában, Tzutza István curatorságában, Lukits István biróságában, Tsonka János és Mezei János egyházfőiségében.

Isten dicsőségéhez való buzgóságától a hunyadi ref. eklésia maga költségével készítette ezt a menyezetet *kolozsvári Asztalos Lőrincz János* által.

Haszontalan reád nézve te Ember a megékesített szép templom, ha te magad belől ékes nem vagy sz. léleknek kegyelmével és az keresztényi virtusokkal.

Tíz nap a Bihar-hegységben.

Irta: Losonczy János.

Mult év július havában három turista társammal igen kedvező körülmények között Kolozsvárról csak úgy gyalogosan útra keltünk, hogy *Toroczko* festői vidékét, a gyönyörű *Remetei-sziklaszorost*, a fenséges *Detonátát* megtekintsük és azután a *Skerisorai* jégbarlangot s onnan a vízvásztó gerincen áthaladva az E. K. E. által feltárt híres *Csodavár* környékét is bejárjuk. E tervünk csak felerészben sikerült. Gyalázatosan megromlott az időjárás és ezzel gyalogolási képességünk is annyira hanyatlott, hogy Topánfalváról az Aranyos völgyén lefelé a kitűnő műton kénytelenek voltunk hazafelé indulni. Némi kárpótlásul Borévről (itt szakad a Járavize és Toroczko pataka az Aranyosba) még a *Torda-hasadékot* útba ejtettük és úgy mentünk Tordára és onnan haza. E sikertelenség kezdetben nagyon lehangolt, de később annál erősebb vágyakat ébresztett bennem, hogy a Bihar-hegységet, a melynek szépségeiről annyit hallottam és egyesületünk kedves folyóiratában az „*Erdély*“-ben annyit olvastam bejárjam, megismerjem.

A tél folyamán gondosan tanulmányoztam a katonai térképnek (1—75000) megfelelő szelvény lapjait. Elkészítettem a tervet. Kiszámítottam a nap-nap mellett megteendő kilométereket és meghatároztam a legrövidebb ösvényeket. Így telt-mult az idő folytonos tervezgetés és erős, kimondhatatlan vágyakozás között, míg végre folyó év július 21-én reggel a 6 óra 49 perckor induló személyvonattal *Adorján* L. Róbert, *Dobos* Gerő és *Nagy* Lajos társaimmal útra kelhettünk, hogy megkezdjük 10 napra terjedő gyalogos vándorlásunkat, amelynek kezdő pontja a *Jaád*-völgyben fekvő *Remecz* falu, középpontja a *Nagy-Bihar* esücsa, végső pontja pedig *Gyalun* át Kolozsvár vala.

Mondanom sem kell, hogy felszerelésünk a legnagyobb gonddal volt egybeállítva. Hátizsákjainkba körülbelül 8 napra élelmet, egy kihuzható tábori távcsövet, egy kitűnő Zeis triedert, iránytűt s azonkívül tű és cernától kezdve minden szükséges dolgot, ugymint: cukrot, teát, borszeszt, vattát, vazelint stb. csomagoltunk. Nagyon természetes, hogy térképeinket, *Czárán* Gyula útikönyvét és önvédelmi szempontból revolvereinket sem feledtük otthon.

Első nap.

Elindulásunk alkalmával és *Jaád-völgy* állomásra való érkezésünk-kor kissé borús volt az idő. Ez koránt sem hangolt le, sőt igen jó kedvünk kerekedett, mert egyesületünk főtitkárának *M. Kovács* Géza úrnak szíves gondoskodásából itt már várt reánk *Weisz* Mór úr a regeci gőzfűrésznek előzékeny igazgatója, hogy az iparvasúttal Remeczre szállíttasson. A Jaádnak alsó szakaszán tehát csak az iparvasútról szemlégettük a meglehetősen tág völgy szépségeit a kopár mészkő, majd erdő borította sziklákat, melyek mentől fönnebb haladtunk, egyre fokozódóbb változatossággal kötötték le figyelmünket. Remecz gőzfűrésztelepre 11 órakor érkeztünk meg. Első bosszantó esetem a leszállásnál történt, ugyanis a vasúti kocsi hátulsó részén

kuporgó oláh atyafival a Tátrát bejárt szeges turistabotom is eltűnt. E rossz omen dacára jó kedvvel búcsúztunk el a kis vasúttól és szapora lépésekkel hozzáfogtunk mindenütt a Jaád mellett haladva a gyalogoláshoz, hogy mihamarább elérhessük a Disznóláb (Picsoru porkuluj) elnevezésű hegynyereg alját. E hegynyereg a Jaád balpartján van, a jobb partra torkolló Farkas-völgygel majdnem szemben és egyedüli átjáró nemcsak a pásztor nép, hanem mindazok számára, akik Meziád, a Szohodol-völgy és a Bihari síkság felé rövid úton át akarnak kelni. Mielőtt elértük volna az átjárót, előbb még egy kitűnő vízi forrásnál megebédeltünk. Ezután rövid idő múlva délután 2 óra 30 perckor egy gyalog hídon átkelve megtaláltuk az E. K. E. *vörös útjelzését*, amely a katonai térképbe rajzolt „Potaschen Brenneri“-nál — a jelölt hamuzsír főzőnek ma alig van meg az alapja — kezdődik és vezet a *Meziádi-cseppkőbarlanghoz* ahová, mint az első napi utazás végpontjához estve előtt akartunk megérkezni.

Folytonos emelkedéssel követtük a vörös jelt, amely kígyózva vezet fel a 904 m. magas gerincre. Az ösvény rövid, de a Jaád szintjától a valóságos magasság 400 méter ezért esetleges gyenge gyaloglóknak kissé fázasztó lehet. A hegy élén fél órai út után elvesztettük a jelt és ezért csak 7 óra után estve érkeztünk le a Meziádi-völgybe. Itt találtunk néhány oláh favágót. Ezek igen gyanúsán viselkedtek. Hosszas tárgyalás után nagy rábeszéléssel alig tudtunk közülök hármat arra bírni, hogy 1 korona bérért megmutassák nekünk a barlanghoz vezető utat.

E közben teljesen besötétedett. Nem birtunk tájékozódni, pedig a barlangtól alig voltunk egy fél órányira. Biztonságul — az atyafiak eltávozása után — revolvereinket készenlétbe helyeztük, jóllehet utközben bebeszéltek nekik, hogy a környéken levő szolgabírák és csendőrőrmesterek majd mindenikével rokonságban vagyunk. Mindezen kellemetlenséget és fáradtságot elfelejtettük, mert végre estve 8 óra körül megérkeztünk és megpillantottuk a *Meziádi-barlang* óriási (körülbelül 20—30 méter magas) előcsarnokát. A nagy sötétségből a fáklyafénynél hirtelen előbukkanó hatalmas portale bizonyos megdöbbenő hatással volt reánk, de azért mindegyikünket csakhamar a bámulat és csodálkozás érzésének valami keveréke kötötte le, mert felfogtuk, hogy itt a természet egyik legfenségesebb alkotása előtt állunk. Felocsudva elfogultságunkból, csakhamar behatoltunk az előcsarnokba és elfoglaltuk a barlang baloldalán lévő cseppkövekből alkotott kis gotives üreget és hatalmas tűz rakása után végre megpihenhettünk, illetőleg teát főztünk a barlangból kitörő patak meszes vizéből és megvacsoráztunk. Egész éjjelig itt táboroztunk. Ekkor málháinkat a kis oldalüregben visszahagyva, megindultunk a barlang bejárásra. A földszint azaz előcsarnok megtekintése után felmentünk az I-ső emeletre, mindenütt csodálva a különbnél-külömb, szebbnél-szebb cseppkő alakzatokat. A félelmetes Denevér csarnokban elvesztettük a vezető nyíl jelzéseket, melyek az utat mutatták eddig. Csak hosszas keresgélés után találtuk meg a II-ik emeletre szolgáló létraszerű faalkotmányt, amely igen gyarló állapotban volt. A második emelet már nem volt olyan száraz, mint az eddig bejárt csarnokok. Itt gyakran találkoztunk vízzel s többször neki vetközve kellett átgázolni rajta. Mindazonáltal ez emeletnek bámulatos szépségei igen lekötötték figyelmünket. Hajnali 3 óra már elmúlt. Aggódtunk a barlang bejáratánál hagyott málháinkért és igazán szólva a vízben gázolást is megúntuk, tehát megkezdtük a felsőbb emelet bejárása nélkül a visszavonulást, mely nehezebb volt a felmenésnél, de azért mégis 4 óra szerencsésen kiértünk és örömről a hátra hagyott hátizsákjainkat is rendben találtuk. A tanulság az, hogy legjobb ide őszkor jönni, mikor a talajvizektől tartani nem lehet. A vizekben nem tanácsos mezítláb járni, a sok kiálló cseppkő miatt. Én is megbotlottam egy kiálló cseppkőben úgy, hogy egész hazáig bajom volt a lábammal.

Második nap.

Julius 22-én hajnalban kevés pihenés után megregeliztünk, s a patak mentén a rossz szekér utat követtük egy darabig, de amikor a nap melege érezhetővé vált egy árnyékos oldalon jót aludva pihentük ki az éj fáradalmait.

Pihenés után tovább menve 8:30 p.-kor Meziád községet, majd az uradalmi erdőn át 10 ó. 20 p.-kor Kis-Belényes községet értük, azután mezei ösvényeken Burda községet és egy rövid déli alvás után Karbunár községben ebédeltünk a mely után rátértünk a Belényes-Biharfüredi útra, de a nagy meleg újra megállásra kényszerített és az első, „Bujj alá“-nál¹ ismét letáboroztunk s megvártuk míg a nap kissé alábbszáll így azután csak 7 órakor értük el a felső „Bujj alá“-t és az út legmagasabb pontját, 1198 mtr. magasságot, amelyet néhai *Czárán Gyula Kusztura kilátónak* nevez. Innen tényleg nagyszerű kilátást kaptunk a lenyugvó nap sugaraitól bearanyozott tájról, melynek közepéről gyönyörűen emelkedett ki Biharfüred környékének legszebb része a *Fericsi Magura*. Teljes sötétségben érkeztünk meg 8:30 perckor a várva várt *Biharfüredre*, hól a vendéglőben élveztük a méltán megérdemelt pihenést, a megtett 35 km. után.

Harmadik nap.

Julius 23-án reggel nem nagyon korán kelés után megtekintettük a fürdőt, mely egy széltől védett kellemes fekvésű völgy 1212 m. magasságban körülveve fenyőktől, melyek azonban minduntalan más fákkal vannak tarkítva. Fenyves tekintetben a mi *Magura* nyaraló helyünkkel össze sem lehet hasonlítani. Elég jól berendezett turista és magán villák váltják fel egymást, melyek nagyobb részt üresen álltak. Posta hivatal és csendőrség is van. Még a délelőtt folyamán bejártuk *Czárán Gyula*-nak két körútját. Tömerdek bővizű forrás és búvópatak közt haladva felmentünk a *Remete* forráshoz, s on-

Szamosbazári részlet. — Babilonkapuja.

¹ A „Bujj alá“ egy kis fillegoria szerű faalkotmány.

nan fel a *Muncsej* hegyélre (1408 m.), melyről elragadó kilátást kaptunk a *Dragánvölgyre*, valamint a Bocsásza nevű csúcsra. A *Muncsejről* vissza letérve a völgybe, megtekinttük még az ugynevezett *Csodaforrást*, mely a Dobrinhoz hasonló.

Jó hideg és bő vizet ont ki magából. Babona is fűződik hozzá. A fürdőre velünk egyszerre érkező *Radu* váradí gör. kath. püspök a telek tulajdonosa kitisztíttatta a forrás medencéjét s abból egész halom réz és ezüst régi és új pénz darabokat szedett ki, a melyeket az oláh nép babonáságból dobott a vízbe. Ebéd után megtekinttük az ugynevezett „Kursalont“, ahol egy használhatatlan biliárdon és egy rossz zongorán kívül az „Ujidők“ 3 tavalyi és tavalyelőtti számát is felfedeztük, melyek szerényen képviselték a hazai hirlap irodalmat. Délután bementünk egy pár kilométerre a regényes *Jádszorosba* ahonnan visszatérve nyugalomra tértünk.

Negyedik nap.

Július 24-én reggel könnyű szívvel és még könnyebb zsebekkel elindultunk. (T. i. nem nagyon vették tekintetbe, hogy turisták vagyunk, mert egy napi ott tartzkodásért személyenként 6 koronát fizettettek). Eltávozásakor rá is irtuk a vendéglő falára a következő sorokat:

„Isten veled Bihar Füred
Üres zsebbel vállunk tőled.“

Reggel 5:25 perckor már az 1627 m. magas *Pojen havas* keresztül ellátott csúcsán voltunk. Elragadó kilátást élveztünk innen a *Vigyázó*, (*Vlegyásza*) a *Muntele Mare* stb. havasokra. Nyugatra majdnem Nagy-Váradig tekinthettünk. Tovább menve a *Bohogyó* sziklás gerincén megtaláltuk a 3-as vízhangot. 7:10 perckor a „*Funtine Recse*“ nevű hideg forrásnál megreggeliztünk. A forrás a *Dragán folyó* eredete. Innen az *Dragán* sötét völgyén egész hosszában végig tekinthettünk. Elhagyva a „*Karligátú*“ havas 1692 m. magas tetejét, úgyszintén a *Piatra arsat* (égett kő) 9:30 perckor elértünk a „*Jó étvágyat*“ étkező helyig, mely egyuttal a *Melegsamos forrás* vidékén készült *Szamos bazár* elnevezésű vörössel jelzett E. K. E. körutnak a kezdete. Itt elérve a patak folyását mindjárt szemünkbe tűntek a *Kis Tunelnél* az E. K. E. újonnan *kijavított hidjai és lépcsői*, amelyeken áthaladva a *Fortuna* ligetbe értünk innen pedig a *Sárkányzúg* vizeséhez. A nagy költséggel kijavított hidakon keresztül bejutottunk a *Tiroli klammokkal* vetekedő köközbe, mely későbbben az *Aragvasza Katakombái* elnevezésű barlangban folytatódik. Itt meggyújtottuk a *magnesium szallagot* és úgy hatoltunk be a barlangba. Útközben mindegyre meg kellett állanunk, mert a barlang szépsége és csodás alkotása mindnyájunkat elbűvölt. Végre a *Babilon* kapun kijutottunk a barlangból és felmentünk a barlang tetejére, a honnan felülről is az ugynevezett „ablakon“ keresztül benézhattünk a csodás földalatti világba.

A körutat folytatva a *Szamos-Belveder szikláról* mesés kilátást élveztünk. E sziklafalról, a *Meleg-Szamos medrétől* számítva lehet 300 méter magasság, nemcsak a *Szamos klammot* is, hanem az egész *Szamosbazár* körutat áttekinthettük, pompásan láthattuk balra a *Varasó* ormát, jobbra alattunk a *Cukorsüveget*, felettünk a *Nagyhavas főgerincét* a *Briczejjel* és ettől jobbra a *Tolvajvár* elnevezésű szikla omladékot.

Tovább haladva a *szerpentinákon* sűrű kanyargásokkal leszállottunk a *Cukorvár* hóféher szikláihoz és onnan a *Szamos mederhez* a melyből a *Mágustorony* elnevezésű szikla emelkedik ki félelmes egyenességgel. Ennek

¹ Nép hit szerint e medencében való 3 szori fürdés gyógyítja a meddőséget. Ki is használják kora tavasszal a környék oláh asszonyai. — Szerk.

aljában van a *Pikoló zuhatag*. Iható friss vize van. Megebédeltünk. Ebéd után megnéztük a vizesés felett levő kisebbszerű, de szép kapuzatú 2 barlangot. A barlangoktól vissza tértünk ismét a Szamos medréhez és bucsút vettünk a gyönyörű Szamos bazártól. Mindenütt a Szamos meder mellett haladva d. u. 5:30 kor megérkeztünk a Szamos Ponor erdész házhoz, a mi a Bihar füredi turista térképen István menedékháznak van jelezve. Az erdész nem volt otthon (Bánffyhungyadi vásáron volt), minden szoba be volt zárva, s ennél fogva kénytelenek voltunk a jött uton egy órányira visszatérni és az út mellett a lyukasfedelű barákaiban meghúzódni. E baráka nagyon gyenge menedékhely. A léghuzam és hideg miatt aludni nem tudtunk, pedig oly nagy tüzet rakunk benne, hogy az alkotmány meggyulásától is kellett félnünk. Szerencsére ez nem következett be. Alvás helyett inkább beszélgettünk eddigi utazásunkról és a szénán heverészve a fedél nyílásán át gyönyörködtünk a csillagos égboltozatban.

Ötödik nap.

Julius 25-én korán reggel az erdészház mellett lakó oláhokhoz mentünk, ahol a kevésbé tiszta edényekből tejet reggeliztünk, azután nagy kutya ugatástól kísérvé neki vágunk az 1638 m. magas Magura nevű hegynek, melyen keresztül Izbuk-Ponorra vezet a rossz gyalog út. A csúcson túl javul az út és a legszebb vidéken, buja legelőkön és fenyőtől borított helyeken visz keresztül. D. e. 9 órakor egy elhagyott malomhoz értünk, ennek elhagyása után elértük az első víznyelő dolinát. Innen kezdve a dolinák egymás után következnek szakadatlan sorozatban. Nagyságuk az 1 méter átmérőtől egész 2—300 méterig terjed. Nagy ügyelettel kellett közöttük járnunk, mert erősebb lépéstől már dübörgött a talaj alattunk s ki tudja a zöld pázsít alatt a föld micsoda veszedelmet rejt magában. Egy kis kerülővel 11 órakor végre elértük a kiszáradt patak medrét, s bent voltunk a *Csodavárban*. A Csodavár óriási szikla kapuja alatt az előbb eltűnt patak folyását nem követhettük, mert a víz a leszálló hidakat elvitte, tehát vissza fordulva felmentünk a pirossal jelzett útra, mely a Belvederre, a kilátóhoz visz. E pontról letekintettünk az alattunk tátongó óriási mélységbe. Ez a külső Várudvar. Ezt megkerülve lementünk az elsüllyedt dolomitok fenekére. Ekkor előttünk volt a Nagyablak és a sötét mélységben zajongó patak. Gyengébb idegzetű embernek itt már megkell állnia, mert a nagy ablak kőfolyásán leszállni és ebben az óriási nagy 40—50 m. magas barlangban folyó patak által alkotott vizesések felett hatalmas köveken mászkálni, mint ahogy mi tettük, még a legedzettebb turistát is megdöbbsenti. Leérve a barlangba meggyújtottuk fáklyáinkat, s kövekről-kövekre mászkálva követtük ezután a patakot mindaddig míg az lezuhogott egy sötét mélységbe. Innen visszafelé akartuk megkeresni a hidakat, de a szanaszét heverő gerendáknál egyebet nem találtunk. Nagy fáradsággal valahogy elérkeztünk az óriási magasságban levő felső lyuk alá, melyen egy kis világosság derengett be. Itt a zugók szakadatlan láncolatán keresztül, sziklákön ugorva, bukdácsolva próbáltuk megközelíteni a felső bejáratot, de egy torlasz és a róla leömlő 4 méter magas vizesés elzárta az utat, s így kénytelenek voltunk a küzdelmet feladni és az utat megint vissza felé megtenni. 2 órai fáradságos nehéz út után megint vissza jutottunk a szikla várudvarába. Roppantul kimerülve és össze törve érkeztünk meg, de nem sajnáltuk a fáradságot, mert a barlangban megtett útra, és az ott látott nagyszerű fenséges dolgokra mindig vissza fogunk emlékezni. Kis pihenés után a „Hármasbérc“ alatti kőfolyásba vágott uton nagy ügyel-bajjal megint a nagy kapu elé jutottunk és innen jobbra fel a jelzett útra. Itt a jelzést hamar elvesztettük ezért észak-dél irányban igyekeztünk a Porcika csúcsán át a Glavoj havasra vezető utat megtalálni, a mi fáradságos mászkálás után szerencsésen

sikerült és azután este 6 óra 10 perckor fent voltunk *Glavoj havas* 1417 m. magas tetején. A csúcst csak a háromszögelést jelző képezte, mert a Glavoj teteje egy gyönyörű pászitos és fenyő erdőtől körülvelt havasi rét. Az itt legelésző marha csorda pásztoraival beszélgetve megtudtuk, hogy az erdő szélén pompásan felszerelt mérnöki sátor áll. Oda siettünk. A sátor gazdája Mann váradai mérnök nem volt otthon. Az éjszakát a sátoron kívül töltötte, de a felügyelő a sátrat készségesen felajánlotta nekünk éjszakára. Az idő már későre járt, s a környéken úgy sem kaphattunk volna jobb szállást, természetes tehát, hogy örömmel fogadtuk az ajánlatot. Letelepedtünk. Szalonna sütés és tea-főzés közben lassan ránk borult a sötétség de csakhamar a hold behintette ezüst sugaraival az egész környéket. Felejthetetlen látványt nyújtottak a holdfénytől megvilágított hegyormok, különösen szép volt a Galbina sziklagerince. Az ilyen időben szokásos hűvös esti szél is elmaradt, ezért még kellemesebb volt az est. Furulya szóval, dallal és tűzjáték felérésztésével adtuk kifejezést jókedvünknek. 9 óra körül megszólalt a havasi pásztor kürt a tulnyik. Ennek hangjai még jobban növelték a regényes estnek szépségeit. A fokozatosan elhaló búbajos hangok mellett végre mély álomba merültünk . . .

Hatodik nap.

Julius 26-án reggel bucsút vettünk a jóindulatú barátságos pásztoroktól és a Vertopul havas irányába indultunk el. Utunk csak hamar az erdőirtásba vezetett, s itt hamar el is tűnt. Hosszú és fáradságos keresés után tudtuk csak újra megtalálni az utat, hol néhány Szegyeselre igyekvő bihari oláh paraszt társaságába haladtunk tovább. Egy jobbra tévő gyalog ösvénynél elváltunk kísérőinktől s már gyorsabb menetben haladtunk célunk — a *Váleszaka* völgy felé. Nem sokára elhagyva a régi Reichenstein-féle pusztulásnak indult kohókat a Szudricsi favállalat csuszdján tovább menve 11 órakor szerencsésen megérkeztünk a „Galbina” sziklaszoroshoz. A lélekvesztőnek nevezett lépcsőnél megreggelizve a piros jel után felmásztunk a *Kecskejáró* nevű turista ösvényre. Itt a menetelés igen nehéz volt, mert az út amugy is nagyon veszedelmes helyen van vágva, s ehhez még hozzá járultak az utra ledöntött hatalmas fenyőszálak által okozott akadályok. A fenyők alatt, vagy felett kellett mászkálnunk, alattunk pedig nagy mélység tátongott.

Nagy küzdelemmel érkeztünk a *Pacifik* cseppkő barlanghoz. Ennek portáléjából a Galbina patak alsó folyására csodaszép kilátás tárult elénk. A felduzasztott kékes-zöldes víz a Szent-Anna tavára emlékeztetett. Kipihenne magunkat elindultunk a barlang megtekintésére. Mindent jól megnézhattunk mert a barlang száraz. Innen kiérve az út-jelzés a patak irányába le vezetett, de a pataknál meg is szűnt. A patakon átkelve ismét felkapaszkodtunk a völgy másik oldalára. A Galbina patak felső terraszán hatalmas eper és málna telepre bukkantunk. A természet által ingyen terített asztalon pompásan lakomáztunk. Innen alig 5 perc alatt elértünk a Szudricsi favállalat ételmezési raktárát, a mely az E. K. E. forrás mellé van építve. Itt a raktárnok rendelkezésünkre bocsátotta a távol levő erdőkezelő szobáját. Az itt elköltött ebéd után utra keltünk a *Galbina Iszbuk* kitörése felé. Egy fél órai mászkálás után végre megpillantottuk a kitörést. Megközelíteni azonban már bajosan lehetett, mert sziklákön és ledöntött fenyő fákon kellett mászkálnunk. A kitörés egy csendes felszínű sziklakút, mely a bedobott kő zuhanása után itélve nagy mélységű lehet.

Czárán úgy magyarázza, hogy a Csodavárban eltűnt vizek itt jönnek napvilágra, de ez alig valószínű, mert a Csodavár a mint mérés nélkül meghatározottam egy elsüllyedt alacsonyabban fekvő terület. A nagy barlang fenekén lévő patak pedig nagy zuhanással esik le az ismeretlen mélységbe, míg a ki-

törés a Galbina szikla gerincétől alig 80 méternyire van. Ugyan nincs kizárva a Czárán feltevése, mert mint említém mi méréseket nem eszközöltünk.

A kitörő patak mindjárt két vizesést alkot, a „*Minerva*“ és a „*Legyező*“ esést. A patak irányát követve balról óriási szikla-fal közepén nagy barlang látongott. Jobbra pedig megkaptuk az elhagyott *Czáránösvényt*, mely felvitt az „*Építési irodának*“ nevezett barlangba, hol megtaláltuk Czárán és más barlang látogatók feljegyzéseit. Innen tovább menve a „*Kolosseum*“ kilátótól letekintünk a szédítő mélységbe. A „*Kolosseum*“ hatalmas és bámulatos szikla kapuján keresztül leereszkedtünk a patakba, hol a csuzda ismét segítségünkre volt. Ugyanis ezután a csuzdán haladtunk tovább sok vizesésben és a folyton bujkáló patakban gyönyörködve. A patak végre egy nagy barlangba ömlött be. Egy sisak alakú szikla mellett és nagy körakáson lemenve megtaláltuk újra a patakot, mely egy remek vizesést az úgy nevezett *Eminenciás* elnevezésűt alkotva ontja alá habjait, hogy a sziklán összetörje. Folytatva utunkat nagy fatönk torlaszokon át elértük a 20 méter mély duzzasztót. A duzzasztó felett egy szikla üregben van a *Pável Kápolna* fából oda építve. Innen alig tíz percnyi gyalogolás után újra az E. K. E. forrásnál az előbb említett szállásunkon voltunk s örvendeztünk azon, hogy szerencsésen megjártuk ezt az igazán veszélyes, de nagyszerű körutat. Éppen ezért a legnagyobb elismeréssel kell adóznunk *Czárán Gyulának*, mert az E. K. E. részére készített összes munkái között ez volt a legmesteribb és legimpozánsabb. Fájdalom e turista körút egyrésze az erdőkihasználás miatt megsemmisült. Hidjai és lépcsői közül csak azok vannak meg, melyeket a favállalat használ. A szerpentin utak legtöbbje el van rontva. A mint hallottuk az üzemet egy pár év múlva megszüntetik. Akkor nem nagy költséggel ismét helyre lehet állítani mindent. Oly nagyszerű és csodás hely ez a *Galbina-sziklaszoros*. Itt a természet szépségeinek száz féle változatú játéka aránylag kis területen előfordul és nem hiszem, hogy még e területhez hasonló lehetne találni nemcsak hazánkban, de egész Európában is.

Kipihenve fáradalmainkat megvacsoráltunk azonban lefekvés előtt még mint egy óra hosszat gyönyörködtünk a hold fény által beüzüstözött regényes vidékben.

Hetedik nap.

Julius hó 27-én reggel az éjjel haza érkezett erdőkezelőtől bucsút véve leereszkedtünk a „lélekvesztőnek“ nevezett meredek lépcsőn, s újra fel a Vále-száka völgyén mentünk egy darabig a jött úton. A völgyből rátértünk a régi bánya elhagyott útjára, de ezt hamar el is veszítettük. Kénytelenek voltunk tehát a meredek erdős hegyoldalon a legnagyobb erőfeszítéssel felmászni a gerincre. Itt megtaláltuk az elhagyott utat, de elvesztettük az idáig irányítóul szolgáló delejtűt, melynek hiányát későbbi utainkon többször megéreztük. A többfelé elágazó útból a tegnapi oláhunk, ki nagyon örült, hogy újra ránk talált, vezetett ki a helyes ösvényre. Elismeréssel kell megemlítenem a Bihar-i oláh parasztnak jóindulatát, barátságát. E tekintetben jóval felette állanak az Erdélyieknek. Ha velük találkoztunk mindegyik szívesen utbaigazított, sőt igyekeztek magyarul is beszélni, míg az Erdélyi oláhok, ha tudtak is, csökönyösen az oláh nyelvnél maradtak. Nem sokára elváltunk paraszunktól és mindenütt a „*Deálu Negru*“ nevű jó lovagló úton folyton egy erdőben kanyarogva délután 3 órára le érkezünk *Rézbányára*. Megtekintettük a környéket, majd a bánya muzeumot. Azután pedig megfürödtünk a Fekete-Körös hús habjaiban. Ez pompásan felfrissített. A fürdés után egy asztalnál, más borbély nem volt, megborotvátkoztunk. (Ideje is volt már!)

Jó meleg vacsora és jó bor hamar elfelejtette velünk a 7 napi száraz kósztolást. Estve kitűnő hangulatban feküdtünk le a részünkre bocsátott elég olcsó külön szobában.

Nyolcadik nap.

Julius 28-án reggel jó kedvvel költöttük el tiszta tejből álló regelinket. (A szokott szilvóriumozást most elhagytuk, mert tapasztaltuk az előző napon, hogy az alkohol fogyasztása bágyaszt és korántsem frissít.) Utrakeltünk. Elhagyva a „Szent László-bánya“ kohóit csakhamar rá tértünk a mócok köves útjára, mely bennünket felvezetett a *Nagy-Bihar* tetejére. A lehető legjobb hegyi utakon szinte észrevétlenül emelkedtünk fel a törpe fenyő régiójába. Utközben nagyon nélkülöztük az üdítő friss vizet. A *Nagy Bihar* viz szegény. A bányavároskából felszálló finom zöld por csak növeli a szomjúságot. 9 óra 47 perckor — Rézbányától kezdve 1398 méter emelkedés után — felértünk a *Nagy Bihar* csúcsára (1849 m.) a hová oly régen vágyakoztunk, mert akár merre jártunk mindenünnen ez a szép formájú csúcs képezte a szemhatárt. Itt fejeződött be bihari vándorlásunk, mert innen már „torony irányban“ hazafelé igyekeztünk. Széttelátva a csúcsról nagyszerű kilátást élveztünk, mert a kilátást rendszerint gátolni szokott ködök és párák az előző nagy szárazság

Bélesi gőzfűrész.

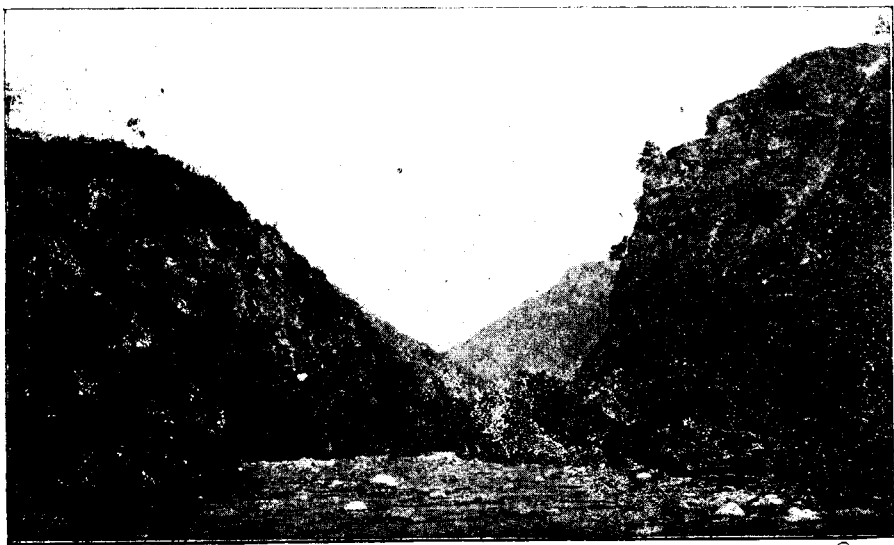
miatt most örömünkre nem jelentkeztek. Itt igazában hasznát vettük a Zeiss féle látcsőnek. Egy teljes órát töltöttünk a vidék szemlélésével. Végre bucsut vettünk a csúcstól, majd egy bővizű forrásnál megebédeltünk. Azután áfonya ligetek közt folytonosan lefelé haladva délután 3 órakor Nyágra havasi község szétszórt házait értük, azután a „Diodosul“ patak partján tovább délután 4 órakor megérkeztünk Szkerisora község „Distitúl“ nevű részébe. A „Bihari Kalauz“ itt szállást jelzett, azonban hosszas utánjárás dacára is alig kaptunk. Egyik helyről a másikhoz küldöztek.

Az erdő kerülő segítségével végre nagy bajjal megalkudtunk egy oláhval, hogy másnap elkalauzol a híres *Skerisorai jégbarlanghoz*, programunk utolsó pontjához. A vezető fel is ajánlotta aztán csüret éjjeli szállásul, a miért a „kedves“ felesége össze is szidta alaposan. Itt mindjárt meg éreztük, hogy ki tettük a lábunkat Biharból s az erdélyi oláhok között vagyunk.

Kilencedik nap.

Julius 29-én reggel zápor cseppek kopogása ébresztett fel. Már elveszettnek hittük e napot, de kellemesen csalódtunk, mert kimászva az „ágyunkat“ képező szénából, a szabadban szép derűs ég mosolygott reánk. Igen nagy volt az örömünk, hogy nem voltunk kénytelenek ez unalmas fészekben időzni. A rendes reggeli tejivás után házigazdánkkal csakhamar el is indultunk, a Valea Lupsán föl, a száraz Girda oldalára vezető kacsaringós ösvényen, itt már 1330 méter magasban járkáltunk. 2 órai mászás után végre fenn voltunk a barlang környékén. A barlangot térkép után nem lehet megtalálni. Hiszen jelölve sincsen. Körülbelül a „Vaskóli Nagy-Halmágyi szelvény“ bal alsó sarkán levő magaslatnak (1300 m.) (Bihar és Tordaaranyos megye határán) roppant eldugott helyen van a barlang. Még a vezetőnk is vezetőre szorult s a környéken levő gyerekek kellet hogy elvezessenek a barlanghoz. A barlang előtt levő kis menedékház, azaz inkább filegória alatt megpihenve végre leereszkedtünk az eléggé jó karban tartott lépcsőkön az 54 m. mélységbe. Leérve az ott elterülő hómezőre vidám hó labdázásba kezdtünk. (Juniusban!) Meggyújtván fáklyáinkat a gyereket előre bocsájtottuk s bementünk az előcsarnokba. A baloldalon levő üregbe ledobott fa és jégdarab hosszas esése után ítélve, még a jégbarlang legnagyobb része el van zárva az ember kutató szeme elől. A jégbe bevágott lépcsőkön ügyel-bajjal leereszkedtünk a barlang második termébe, melynek jégoszlopai ujjnyi vastagságtól egész derék vastagságig váltakoztak. A változatos alakú jégoszlopok a mágnésium és görögtűz fényénél gyönyörű tündéri látványt nyújtottak. Teljes meglepéssel a látottak felett végre a barlangból kifelé igyekeztünk. Erre különben átfázott lábunk is serkentett. Kérkezve Isten szabad ege alá revolvereinkből üdvlövéseket tettünk, mert e jégbarlanggal nagy kirándulásunknak utolsó cél pontját is szerencsésen megtekinthettük.

Most pedig a legrövidebb utat választva az volt jelszavunk, hogy „haza felé“. A barlangot környező fenyőkről ágat törünk emlékül. Vezetőinktől elváltunk s az össze-vissza csavarodó utakon észak-kelet felé kezdtünk igyekezni. Legközelebbi célunk a Béles patak volt, hogy annak mentén haladva estére már Jósika-telepen lehessünk. 9 óraker az eddigi kitaró szép időt egy kis

Melegsamosi részlet.

vihar váltotta föl. Ugyanis a „Stanisora“ nevű helynél már felhők közé jutotunk. (ekkor lehetünk úgy 1320 m. magasságban.) Ám a vihar szerencsésen elmúlt, s nem sokára lent voltunk az erdőirtásban, mely a patakot mind végig követi. Felváltva ösvényen és csuzdában gyorsan haladva 2 órakor a Tiska duzzasztónál, mely igen szép és kedves helyen van, megebédeltünk. Innen tovább haladtunk folyton nagyon szép fenyvessel benőtt völgyben, míg este 7 órakor 43 km. gyalogolás után — egész jó kondícióban beérkeztünk *Jósika gőzfürész telepre*. Üdítő árpalé mellett nem sokat pihentünk, mert még a holdfény által megvillágított hatalmas fa telepet is megnéztük. Ezután pompásan aludtuk át az éjet a Lónyay úr által szíves vendégszeretettel díjitalanul részünkre bocsátott szálláson.

Tizedik nap.

Julius 30-án $\frac{1}{2}$ 6 kor indultunk el a Bánffyhunyadi úton. A Bánffy fürésznél letértünk az útról, s a Múncsel (1151 m.) élén, a Dealu Mără (1190 m.) felé gyalogoltunk. Az iránytű hiányát itt is megérezttük, mert csak nagy kerülővel értünk fel a hegyhátra, a honnan 11 óra tájban megpillanthattuk kincses Kolozsvár városát. Kielvezve a gyönyörű kilátást a magas régiókból leszaladtunk a Meleg-Szamos partjára. A 600 méteres lefutásnak egyik társunk felöltője lett az áldozata és azért vissza menni a hegyre egyikünknek sem volt kedve. Azzal a céllal, hogy Kolozsvárig meg sem állunk sietve indultunk tovább, de hamar megakadtunk, mert a Szamos partján levő útát több helyen elvitte a víz s ezért hatszor kellett átlábolnunk a mély és széles vizet. Mindezek dacára Meleg-Szamos szegényes falút elhagyva d. u. 6 órakor már Gyalúiban tarthattunk rövid pihenőt. Ezután este 9 kor a legjobb hangulatban hazaérkeztünk *Kolozsvárra* feledve az elmúlt napok viszontagságait és fel sem véve a 300 kilométer gyalogútát. Egymástól azzal az elhatározással váltunk és bucsuztunk el, hogy a jövő év nyarán megint kezünkbe vesszük a turista botot és előlről kezdve megismételjük, újfólag végig csináljuk az egész kirándulást.

A Szent János-kút.

A Feleki hegygerincnek északnyugati oldalából az úgynevezett *Sáros-bükknek* mocsaraiból, apró tócsáiból szivárog le a Plecska-patak. A *Bükk-erdőt* (általános elnevezés) déli irányban metszi a sétaútszerű Szelicsére vezető községi út. Ez út alatt történik meg a kisebb-nagyobb erek egyesülése. Ekkor már a patak ereje mély árkot hasít és nemcsak felveszi a *Plecska* nevet, hanem az úttól alig hatszáz méternyire megalkotja a hason elnevezésű gyönyörű völgyet. Ennek a fiatal erdő között elterülő ligetszerű tisztások, kaszálók sajátos báj és festőiséget kölcsönöznek. A *Plecska-völgy* felső szakasza jöllehet a hozzájutás a katonai lövőház, illetőleg a lögyakorlatok miatt néha igen körülményes, mégis Kolozsvár közönségének évtizedek óta igen kedvelt kiránduló helye.

Igen, mert a völgy legszebb pontján, a lövőházon felül a róm. kath. státus erdőháza közelében a patak balpartjától néhány lépésnyire árnyas erdő

fái alatt pompás forrás a legnagyobb szárazság idején is ontja kristálytisza jéghideg vizét. Ez a *Szent János-kút*. E kútát 2 évtizeddel ezelőtt néhány természetbarát rendbe hozta, kőbe foglaltatta és fölébe az elnevezésnek megfelelően egy kisebb Szt. János szobrot, az E. K. E. pedig padokat, asztalokat állíttatott fel és az oda vezető útra 4 hidat is készíttetett. Am az emberek romboló ösztöne az egyesület gondozása dacára csakhamar mindent megsemmisített. A folyó év tavaszán már a kút vize is fertőzött és ihatatlan vala. A szobrocskát ledöntötték, összetörték és az alapkövön néhai híres színművésztünk E. Kovács Gyula hangulatos költeményének sorai is a megcsontított betűk miatt olvashatatlaná váltak. A kút és környékének rendbehozatalára ez év tavaszán egyesületünk kezdeményezésére mozgalom indult. Többen pénzbeli adományokkal járultak a költségekhez. Sürgősen meg is kezdődött a munka, azonban a vállalkozó olyan hanyagul és rosszul végezte azt, hogy a forrás vize a föld alá vette útját. Ekkor Ditrői *Puskás*

Munka a Szent János-kútnál.

Dunki E. felvétele.

Béla választmányi tag indítványára *M. Kovács Géza* E. K. E. főtitkár a Feszl József éttermében összegyűlni szokott neves iparosok asztaltársaságához fordult a kút érdekében. És nem is hiába, mert a minden szép és nemes ügyért lelkesedő derék iparos E. K. E. tagtársaink azonnal a legnagyobb örömmel és készséggel magukra vállalták a munkát még pedig abban az eredeti formában, hogy mindenik mester elvégzi a szakmájához tartozó munkát, illetőleg a kútát egy kirándulás alkalmával saját kezük munkájával hozzák rendbe.

Hogy ez érdekes terv 1 nap alatt megvalósulhasson az Erdélyi Kárpát-Egyesület aug. hó 4-én a kútát kibontatta, az otrombán odarakott kőveket széthányatta és Gerstenbrein Tamás kőfaragó mester, Spáda János építész, Kapcza Imre lakatos mester áldozatkészségéből pedig a szükséges követ, márványtáblát, szerszámokat, cementet, vasrácsot, egyszóval a szükséges dolgokat a helyszínére szállította és mindent előkészített

És csakugyan aug. hó 6-án reggel 6 órakor derék mestereink pontosan megjelentek a munkatérén, ahol építési irodául már fel volt állítva az egyesület sátra, amelyben M. Kovács főtitkár töltötte az előző éjszakát, hogy a szükséges intézkedéseket már a kora hajnalban foganatosíthassa. Első feladat volt felkutatni a forrást, azután új kömedencét készítettek és körülötte és felette erős kőszerkezetet állítottak. Igen szép és gyönyörű jelenet volt az, amikor a tömegesen érkező kirándulók is siettek részt venni a munkában. Ugyanis egy szemfüles riporter híradása nyomán többen értesültek arról, hogy mi is készül a Plecska-völgyben. Egyik képünk e munkálkodást örökíti meg Dunky Elek kitűnő fényképe után, a második pedig azt, amikor déli 12 órakor a társaság terített asztalnál költötte el a szabadban sült és főtt ebédet, amelyet szorgos munkájukkal ugyancsak kiérdemeltek. Ebéd közben Feszl József poharat emelt a jelenlevő hölgyek egészségére, akik nemcsak kirán-

Ebéd a Szent János-kútnál.

Dunki E. felvétele.

dulni jöttek ki, hanem az ebédet el is készíteni. Ebéd után M. Kovács Géza főtitkár felolvasta ama iratot, amelyet délután 1 órakor az újból felvett munka alkalmával örök emlékezetül befalaztak. A víz védelmére vasrácsot állítottak, az építménybe továbbá beleillesztettek egy szép márványtablát. Ennek aranybetűs felírata a következő:

Szent János-kút.

Itt a szent kút fáradt lélek
 Üdüléssel kínál téged.
 Csend, árny, lomb, víz, hűvös, tiszta
 Önmagadnak ez ad vissza.
 Itt kibékül az ősemlék, önmagával s az Istennel.

E. Kovács Gyula.

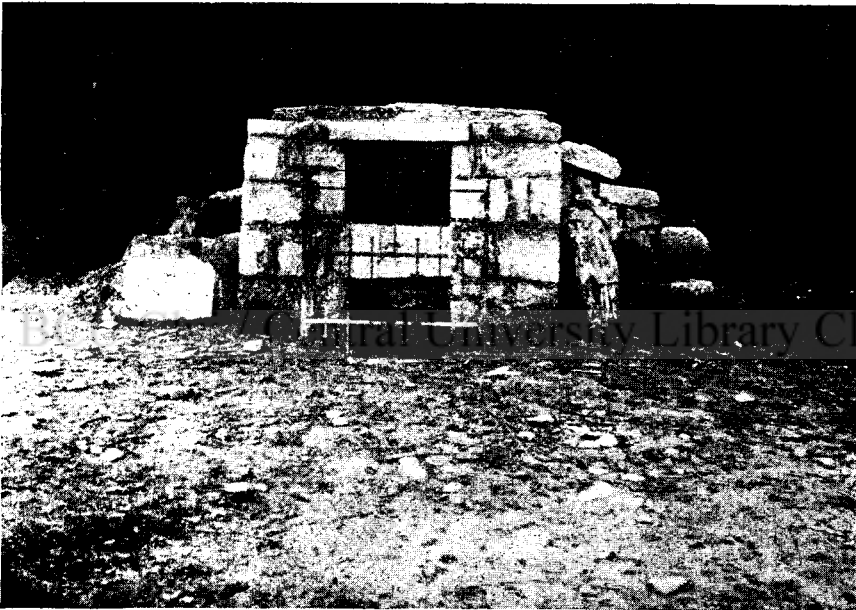
Készítettett 1909.

E sorok voltak a régi kút zárókövén is.

Este 6 óra felé a munka befejeződött. Ekkor M. Kovács Géza E. K. E. főtitkára a mintegy 120-ra felszaporodott társaság előtt lelkes szavakkal monddta el a kút és a munka történetét s az egyesület nevében felkérte Szekeres József plébánost a kút beszentelésére.

Ennek megtörténte után dr. Szekeres ékes beszédet és áldást mondott mindazokra, akik a gyönyörű alkotáshoz nem sajnálták fáradságukat. A szép beszéd végével a társaság még levett kalappal gyönyörűségtől teli szívvel énekelte el a himnuszt és egy hasznos, szép cselekedet emlékével tért haza a városba.

A munka jótékony áldás és nemesít akkor is, ha maga-magának dolgozik az ember, de mennyivel magasztosabb és lélekemelőbb, ha nem magunkért, hanem a köz érdekében, önzetlenül másokért dolgozunk. Ilyen munkát

A Szent János-kút.

M. Kovács Géza felvétele.

végeztek buzgó tagjaink, városunknak derék iparosai. Ezt értékelni és pénzben kiszámítani nem is lehet. Legnagyobb áldozatot hozta Gerstenbrein Tamás kőanyag és egy márványtábla adományozásával, Spáda János építész munkakerő kivезénylésével, szerszámok kikölcsönzésével és cement adományozásával, továbbá Kapcza Imre egy vasrács készítésével. Ki kell emelnünk még Feszli József urat, aki fáradhatatlanul toborzott mindenkit a munkában való részvételre. Eredeti és leleményes volt az eszme. Lélekemelő és gyönyörűsége a kivitel. A kút felett a megújhódott kőfalazás és vas néma s mégis beszédes. Hideg és mozdulatlan. És mégis él. Élő példa, amely hirdeti azt, hogy baráti közös egyetértéssel mi mindent lehet alkotni, teremteni.

Városunk környéke egy díszes alkotással szépült. Hogy az állandó, maradandó lehessen, nincsen másra szükség, csak a kirándulók féltő, szeretetteljes gondozására, védelmére.

Könyvesház.

Dr. Posewitz Tivadar. A Szepesség. Utazási kézikönyv. I. kötet. A Magas-Tátra 201 l. és tartalomjegyzék, térképekkel és képekkel. 5 kor. II. kötet. A szepesi középhegység. Térképekkel és képekkel. 177 l. 3 kor. Mindkét kötet 3. kiadás, Páttria-nyomda, 1909. vászonkötésben.

Magyarország honismertető irodalma még hézagos, úgy a részlet-dolgozatok, mint a monografiák és az összefoglaló munkák tekintetében. A magyar turistaság fejletlen volta mellett is nem jelentéktelenül hozzájárult a honismeret terjesztéséhez. A magyar turisták bejárták a hazát és leírták utjaikat. Többnyire elég ügyesen, de ritkán elég tanulságosan. A magyar turisták számára kis irodalom keletkezett, amely azonban minőség tekintetében sem kielégítő. Ez irodalom minden értékes gyarapodását nagy örömmel üdvözöljük. A haza erdélyi részeire nézve a szorgalmas századok mellett, akik különösen a saját területöket tárgyalták behatóan és szakszerűen az Erdélyi Kárpát-Egyesület nagyértékű munkát végzett e hazarész irodalmi feltárása terén is, általános és lokális kalauzaival, fürdőkönyveivel, „Erdély” című folyóiratával és egyéb kiadványaival.

Erdély mellett az országnak turista szempontból legnevezetesebb de egyuttal legjobban feltárt, kultivált és ismertetett területe a Magas-Tátra. Hasonlíthatatlanul közelebb esik a világforgalomhoz, mint a közlekedésileg mostohán kezelt Erdély. A Tátra területének nagy irodalma van minden szakmában, turisták számára is.

Legjobb, leggyakorlatibb utikönyveit Posewitz Tivadar szerkesztette.

Ez most harmadik javított és bővített kiadásban jelent meg két kötetben, igen csinos és kezelhető formában, sok ábrával.

Az első kötet a Magas Tátrát tárgyalja. Az egész hegységről jó áttekintést nyújt. A Budapestről a Tátrába vezető főutirányok közt meg lehetett volna említeni az érdekes Dobsina-poprádi utat is. Az egyes kirándulásokat nagyon célszerűen írja le a szerző, röviden és mégis minden látnivalót tüzetesen megemlítve. Kimerítően tárgyalja különösen a kilátásokat. A kirándulásoknál négy fokozatot különböztet meg: az egészen könnyű, nehezebb, nehéz és veszélyes turokat. Színes útjelzésről nincs említés. A vezetők szükségessége nagyon ki van emelve. Pedig az ideális kalauznak egyik haszna, hogy a gyakorlott turista kultivált területen kalauz nélkül is bejárhassa a nem veszélyes utakat.

A hegycsúcsok megmászására Dénes Ferenc külön utasítást ad (145-201 l.). A tárgyalás több helyéből az tűnik ki, hogy idegen főur, Hohenlohe herceg kisajátította és a magyar turista számára tilalmassá tette a Tátra legérdekesebb vidékeit. Beksics Gusztáv hiába írta meg erdőpolitikai programját. Erdőt csak kortestől vásárol az ország.

A nyelvezet nem egészen kifogástalan. A sajtóhiba nem ritkaság. Ez az alak: *Sileziak* megokolhatatlan.

Két önálló térkép van mellékelve. Az első, a Magas Tátra gerinctérképe, (1 : 1000,000) tüzetesebb és részletesebb lehetne. A másik, a Magas Tátra gerinctérképe, sematikus ábrázolás, mely nem nagyon szemléltető. Bent a kötetben is több ilyen sematikus rajz van és több hegylánc

és csoport képe. A legtöbb turista ehelyett szívesebben venné és jobban használhatná a fő utvonalak részletes turista térképét, amilyen a II. kötetben van számos és jó.

A II. kötet a szepesi középhegységet tárgyalja, tulajdonképen az egész Szepességet írja le a Magas Tatra vidékének kivételével és Galícia némely szomszédos helyével. Ezt a részt még sikerültebbnek tartom, mint az elsőt, különösen értékes és hasznos a számos részlet-térkép és város, vár, fürdő stb. tervrajz. Minden nevezetesebb turista vidéknek meg van a maga speciális térképe. Ez az, aminek a hiánya annyira érezhető az erdélyi turista könyvekben. Hegyek és utak, városok és fürdők röviden de velősen, szabatosan, helyesen, arányosan, világosan vannak tárgyalva, frázis és érzélgősség nélkül. Minden nevezetes turista pontnál kimerítően jelezve vannak a közelebbi jelentékeny helyekről és közlekedési góctóktól odavezető utirányok, járművek, az időtartammal és az árral. A városoknál és más emlékezetes helyeknél rövid de szabatos történelmi visszatekintést találunk, felesleges aprólékoság nélkül. De a vidék lelke, a monda gyakoribb idézése nem ártott volna a könyv reális gyakorlatosságának. A fürdőknél sem volna felesleges a főjavaslatok megemlítése. A térképeken a magyar jelzések mellett németek is vannak, hogy a német kiadáshoz is használhassák azokat a jó mappákat.

A dobsinai jégbarlangnál nincs elége feltüntetve, hogy az Gömörben van (mint a függelékbeli szádellői völgy stb.) A szepesi német nyelvjárások tárgyalása nagyon laikus. E kötetben is van néhány sajtóhiba. Pl. Iglófürdőnél (37 l.) csak a szobának heti ára 48 kor., de étkezéssel együtt 26 kor.

A legilletékesebb bíráló, Cholnoky Jenő dr. egyetemi tanár, az általa kitünően szerkesztett Földrajzi Közleményekben (1909, 228) l. magasztaló dicsérettel ismerteti Posewitz

e jeles munkáját, mely nélkül nem képzelünk a Szepességben járó magyar turistát.

Dr. Herrmann Antal.

Malonyai Dezső: A magyar nép művészete. II. kötet. Budapest, 1909. Franklin T. 8° 319 l. 437 ábrával és 57 táblával.

A Székelységről írott ethnografiai munkák száma egy hatalmas kötettel gyarapodott. Malonyai Dezső általános ismert nagy munkájának II. kötete ugyanis a Székelységről, csángókról s végül a torockói magyar népről szól. Olvasóink bizonyára élénken emlékeznek az első kötetre, melyben Kalotaszegnek művészi érzékkel megáldott népéről írtak Malonyai és munkatársai. Minket nagyon érdekel mind a két kötet. Muzéumunknak legértékesebb kincsei (Kalotaszegi szobák, typosok, varottasok és más tárgyak) Kalotaszegről valók, melyek — mondhatni — alapját képezték a múzeumnak. A Kalotaszegin kívül a székely tárgyi néprajz van legtöbb tárggyal képviselve múzeumunkban. Malonyai jelen munkájának mintegy bevezetésében a Székelység jelenlegi helyzetéről, állapotáról olvasunk. Erre a székely megyék nagyon vázlatos és gyöngé földrajzi leírása s a székelyek és csángók története (Orbán Balázs után) következik. A 35—297 oldalon a *viselet, templom, ház és terület* c. fejezetekből elég részletesen olvassuk és látjuk, hogy mennyire gazdag a székely nép képzőművészete. Végül néhány oldalon Torockóról olvasunk sajnos nagyon keveset. Malonyai munkája kétségtelenül nagy haszon nem nagyon gazdag ethnografiai irodalmunkra nézve, de lehetett volna sokkal nagyobb is. A munka mindjárt megjelenésekor nagy feltűnést keltett és sok vevőre talált. Sőt — mondhatni — hogy már megjelenése előtt keltett feltűnést a terve, aminek következménye igen szép összegű segély volt. Annak mindenki örvend, ha nálunk néha kulturális célokra is jut az állam pénzéből, de valójában az volna az örvendetes, ha a pénz csakugyan mind arra a

célra kelne el, amire adják. Mert sajnos a sok kicsiny és rossz fényképnek, de különösen a használhatatlanságig kicsinyített rajzoknak és ábráknak láttára nem gondolhatunk mást, minthogy erősen, vétkeesen „spóroltak“ a pénzzel. A rossz fényképek miatt csak boszankodunk, de az ábrák (alaprajzok) kicsinyítése legtöbb helyen azt okozza, hogy még a magyarázó betűket sem vagyunk képesek felismerni. Erre a hibára (és több másra) eléggé figyelmeztették a szerzőt az első kötet megjelenésekor, annál elítélendőbb, hogy most ismét beleesett ebbe a súlyos hibába. Az ilyen fajta munkának értékeesebb részét a képek teszik, tehát azokra valóban nagyobb gondot kellene fordítani. A munka nem tudományos, hanem *csak* népszerű; ez azonban nem menti fel azon hibák alól, melyeket könnyen el lehetett volna kerülni. Pl. a *viselet* c. fejezetben a Háromszék megyei viselet leírása *rendszeres*, részletes s általában igen ügyes. Miért nincs ilyen rendszerben írva a többi is? Hiszen az egyöntetű leírás az összehasonlítás szempontjából is nagyon szükséges. Csíkvármegye és Marosszék egyszerűen kimaradtak a *viselet* c. fejezetből. Miért ez a mellőzés? A *templom* c. fejezet értékes; a pompás képek és rajzok Juhász

Árpádot dicsérik. Igen tanulságos a következő terjedelmes fejezet, mely a *ház*-ról szól, de éppen ebben a fejezetben találkozunk a legtöbb rossz képpel és ábrával. A *temető* c. fejezet szintén értékes része a munkának. A munka végén Torockónak jut kevés hely, mindössze 16 oldal. A Torockóra vonatkozó képek pompásak, de a leírás rövid s nem egyszerű (pl. a szobaberendezésének ismertetésekor) értelmetlen. Egy és más helyen tévedés van az elnevezésekben; az ilyen hiba becsuszhatik és megbocsátható. De semmiesetre sincs helye ilyen munkában sem hirlapi kedélyességnek, sem *nem* igaz frázisnak (pl. a székely állapotokról szólva így ír a szerző: „Egy-egy szomorú arcú öreg legelteti kőcmadzagra kötött marhácskáját ott a kopár hegyoldalon vagy a völgyek szegényes viskói alatt“ Az egyes gazdák marháit azoknak gyermekei legeltetik, de sohasem kötik meg madzaggal pláne kőcmadzaggal, csak a lovat szokták *nyügbe* tenni, esetleg cövekhez kikötöni.) Mindezek mellett azonban a jelen munka éppen nekünk erdélyieknek, székelyeknek nagyon hasznos és tanulságos könyv. A kutatni akarónak sok helyes útmutatással, sőt kutforrásul is szolgál óvatosan használva.

Dr. S. Kováts József.

Egyesületi élet.

Kirándulások Kolozsvárról. Marosujvár. — VII-ik kirándulás. — Egész napos 32 résztvevővel. Augusztus hó 12-én igen szépen sikerült kirándulást rendezett az Erdélyi Kárpát-Egyesület Marosujvár fürdőre és a híres sóbányához. Reggel 6 órakor gyorsvonattal utazott el M. Kovács Géza főtitkár vezetése alatt a 32 tagból álló társaság. Marosujvárra 9 ó.

45 perckor érkeztek meg. A kincstári vendéglőben elköltött reggeli után azonnal a bányához mentek és az előre értesített bányatisztviselők szíves kalauzolása mellett kezdetét vette a bánya megtekintése. Nem kis szorongást okozott különösen a hölgyek között a 70 méter mélységbe liften való leszállás. A gyönyörű táncteremből elragadatással szemlélték a

nagy bányacsarnokot amely villanyfényben uszott és visszhangos volt a bányamunkások csákány ütéseitől. E gyönyörű teremből azután lépcsőkön szállottak le 90 méter mélységre a bányacsarnokba. Végignézték mi-képpen történik a sópadoknak felve-rése, továbbá megtekintették a bányá-üzemet, a sószállítást, az alsó tárná-kat stbbi. Az egész bánya bejárása másfél órát vett igénybe. Elragadta-tással szemlélte mindenki a termé-szet nagy csodáját és az emberi elme gyönyörű munkáját. A kirándulók most már 100 méter mélységről emelkedtek fel lifttel a felszínre. Azután megfürdöttek a nyílt uszo-dában amely vizét a sötömb bizto-sítására a bámulatos leleményességgel készített körtárnából szivattyúzzák fel. E körtárna védelmezi a sötárnát attól, hogy a Maros vize és a talaj vizek ne öntsék el a sókincset. Für-dés után a kirándulók megebédeltek a kincstári vendéglőben és azután megtekintették a Felső-Újvári Teleky kastélyt, majd pedig kísértáltak Maros-ujvár kirándulóhelyére a Bánca-hegyre ahonnan igen szép kilátás nyílik Marosujvárra és a Maros völgyére. Marosujvárról a kirándulók 4 ó. 15 perckor indultak el és Kolozsvára 8 ó. 31 perckor érkeztek meg. A kirán-duláson résztvett: Hölgyek névsora a következő: Fabránek Geraldine (Bu-dapest), Hartig Mici, Hartik Nusi, Hőncz Kálmánné, Hőncz Dóra, Hőncz Ilonka, Juhos Margit, Berkovics Bernátné, Kirsch Lajosné, Lányi Benóné, Lányi Rózsika, Lázár Ödönné, Lázár Margit, Novelly Evelin, Palóczy Er-zsike, Stern Antalné, Tulliusz Ádámné.

Az E. K. E. brassói osztálya június hó 29-én a *Feketehalmi hegyre* igen szépen sikerült kirándulást ren-dezett amely a legkellemesebben folyt le. A tizenöt főből álló társaság a séta-

téri szép forrásnál elköltött reggeli után pompás erdei illattól és nap-fénytől környezve minden nagyobb megerőltetés nélkül jutott fel a jól gondozott és jól jelzett utakon a csúcsra, hol sokáig élvezte a pano-rámát, amely terjedelem tekintetében a leginpozánsabb az egész környéken, amennyiben a Barca síkjával együtt a környező vármegyék összes hegyei láthatók. A csúcs alatt levő barlang-ban elköltött gazdag turistalokoma után a kirándulók a Waldbad-hoz ereszkedtek le, ahol egyesülve más brassói kirándulókkal is, az idő für-dés, játék s a fürdővendéglő jó borá-nak élvezete közt telt el alkonyatig. Ekkor a társaság újból felkerekedett, bejött a községbe s kocsin egy jól eltöltött napnak kellemes emlékével visszatért Brassóba.

Az E. K. E. hunyadmegyei osz-tályának kirándulása Algyógy-fürdőre. A kirándulásoknak számát, melyekhez kedves emlékek fűzik a résztvevőket, ismét szaporította az EKE. Július 18-dikán tekintélyes szá-mú kiránduló társaság ült fel Szé-kely Mózes kir. erdőfelügyelő osztály elnök vezetése alatt a délelőtti személy- vonatra. Már az utazás alatt kitűnő hangulat kerekedett, mely a kocsin való bevonuláskor, majd az ebéd alatt végtelen jó kedvre ragadta a társaságot. Megtekintették a földmives iskola muzeumát, majd ebéd után kocsin Algyógyfürdőre rándult át az egész társaság. A kirándulás a lehető legjobban sikerült, aminek számosan nyomban kifejezést is adtak. Külö-nösen elismeréssel adóztak a kirán-dulók a földmives iskola derék igaz-gatójának és a háziasszonyi szeretet felülmulhatatlan birtokosának Gás-pár igazgatóné úrasszonynak. A tár-saság a késő éjjeli órákban tért vissza Dévára.

Különfélék.

Vasuti hírek. *A Marosvásárhely—Szováta* helyiérdekű vasut előmunkálatai serényen folynak. A vasutvonal Marosvásárhelyről kiindulva mindenütt a Nyárad völgyén haladva igen érdekes és turistaságilag eddig megközelíthetetlen vidéket fog átszelni. Különösen Nyárad-Remete állomás lesz kiválóan fontos mindazok számára akik a Mezőhavast és a Görgényi hegyeket fogják látogatni.

Jaádvölgy—Biharfüred. A Nagyváradi görög kath. püspökség a Remeci faipar telep részvénytársasággal megállapodásra jutott egy helyi érdekű szárnyvonal kiépítésére amely Jaád-

völgy állomásról Remecen át Biharfüredre fog közlekedni. Nagy jelentősége van e vasutvonalnak amennyiben Bihar vármegye legszebb vidékét a festői Jaádvölgyet és az erdélyieknek az egész Bihar hegység csodás világát, nagyarányu barlangjait hozza közelebb a kulturához.

Székhely — körvasut. E vasutnak építése a befejezéshez közeledik. Megnyitása valószínűleg folyó év nov. 1-én történik meg. E vasut könnyen megközelíthetővé fogja tenni Gyergyó szépségeit. Különösen a Gyilkostó környékét és a Békás-szorost fogják előreláthatólag a turisták elözönlöni.

Turista ötletek.

Irta: **dr. Herrmann Antal.**

Aki a hegyeket járja, annak a földi lét nem siralom völgye.

Baleset nem a bátor turistát szokta érni, hanem a vakmerőt.

Nem a milliók teszik a boldog embert, nem a millióméterek a turistát.

Sok út együtt; útvesztő.

A vándorösztön nem turistavonás.

A vadász csapása az ösztön útja, a hadak pályája az erőszaké, a kereskedelem útja az önzésé, a turista útja az eszményé.

Az északi sark egy úszó jégdarab; hasonlít némely politikus sarkelveihez.

A tavasznak csak virága van, az ősznek gyümölcse, a tavasz mégis kedvesebb, mert a tavasz idill, az ősz elegia.

Jó hogy a leghosszabb napok nem a legforróbbak.

Ha mind keletnek megyünk, nyugatra jutunk.

Aki egész nap szembe akar menni a nappal, annak délkor meg kell fordulnia.

Főszerkesztő: **dr. Szádeczky Lajos.** Felelős szerkesztő: **M. Kovács Géza.**
